

Politiek*

*waarop niemand zit te wachten

Dries De Clercq

Politiek waarop niemand zit te wachten

© 2019 Dries De Clercq

Alle rechten voorbehouden

Uitgegeven in eigen beheer

Gratis te downloaden via:

www.driesdeclercq.com

Gedrukt boek te bestellen via:

http://www.lulu.com/spotlight/Blik_mens_tijd

Contact: driesdeclercq@protonmail.com

Inhoudsopgave

Inleiding.....	5
Omkering van de economische voedselketen.....	6
1. Een alternatieve strategie.....	6
2. Evolutie van de economie.....	11
3. Vrijhandelsakkoorden.....	14
4. Het gelobby.....	17
5. De wereld die zich aankondigt.....	18
6. De automatisering die zich aankondigt.....	19
7. Het belasten van multinationals.....	22
Alternatieve arbeid.....	33
1. De economie met twee gezichten.....	33
2. Het promoten van inspraak in arbeid.....	35
3. Crowdfunding van de economie.....	44
4. Vrije arbeid.....	48
Goedkopere woningen.....	53
1. Het woon-werkcomplex.....	53
2. Het gedeelde land.....	55
3. Integratie van woning met omgeving.....	58
4. Fractionele lening bij de aankoop van een woning.....	63
Het superorganisme.....	69
1. Het politieke superorganisme.....	69
2. Moedertje staat.....	72
Op sociaal vlak.....	75
1. Populisme.....	75
2. Neutraliteit in de multiculturele samenleving.....	78
Het politieke systeem.....	83
1. Vetorecht voor het volk.....	83
2. Politieke producten.....	86
3. De overheid met zelfkritiek.....	87
4. Wederzijdse democratie.....	88
5. Als burgemeesters over de wereld regeerden.....	89
De opwarming van de Aarde.....	91
1. De bestrijding van ontbossing.....	91

2. De opwekking van energie.....	92
3. Andere eetgewoonten.....	102
4. De piek van de olieproductie.....	104
Puzzelen met inflatie.....	107
1. De creatie van geld.....	108
2. De inflatieloze economie.....	111
2.1. Inflatie en de staatschuld.....	112
2.2. Het fractioneel bankieren.....	115
3. De leen-economie.....	119
4. Geld in nood.....	124
5. Sociaal investeren.....	128
Bronvermelding.....	133

Inleiding

Dit boek bevat politieke voorstellen die niet mainstream zijn. Er wordt momenteel weinig gehoor gegeven aan de voorstellen in dit boek. Dit boek is een minuscule poging om daar iets aan te veranderen.

Ben jij die grote multinationals beu? Vind jij dat woningen te duur zijn? Ben jij bezorgd om de opwarming van de Aarde? Vind je dat de economie al genoeg is opgeblazen met inflatie? Dan is dit boek misschien wel iets voor jou.

Omkering van de economische voedselketen

1. Een alternatieve strategie

Soms grijpt er een radicale verandering plaats in de beleving van de politiek en soms ook in haar beleid. Zo'n radicale verandering kan leiden tot een verdeeldheid die er ontstaat onder de bevolking. Sommigen zouden immers des te meer willen meegaan met de gebruikte retoriek en het voorgestelde beleid. Anderen des te minder. De presidentiële campagne en beleid van president Donald Trump lijken zo'n voorbeeld daarvan te zijn. Er zijn vele andere voorbeelden te vinden. In Nederland was er de partij van Pim Fortuyn en later die van Geert Wilders. In België lijkt me zowel het Vlaams Belang en de N-VA voor een clash te hebben gezorgd tussen links en rechts. En alhoewel de radicale verandering in principe van zowel links als rechts zou kunnen komen, lijkt het me momenteel eerder uit rechtse hoek te komen.

Die verdeeldheid onder de bevolking lijkt me niet positief te zijn. Het lijkt de samenleving te polariseren. Waarbij men meer moeite lijkt te hebben om elkaar te begrijpen terwijl er ook een wens is om begrip te vinden. En als men dat begrip niet lijkt te vinden bij hen die een andere mening hebben dan kunnen er des te meer groepen ontstaan waarbij men dan het begrip vindt of zoekt in die groep. Soms lijkt het er bv. op dat wanneer het gaat over migratie, de strijd niet zozeer lijkt plaats te grijpen tussen de bevolking en de migranten maar

tussen links en rechts die het lijken uit te vechten onder elkaar.

En de politieke partij die voor de radicale verandering heeft gezorgd binnen het politieke klimaat kan hierbij dan trachten om stemmen te winnen door wel duidelijk een kant te kiezen en om geen of weinig toegevingen te doen. Om zo gehoor te geven aan een deel van de bevolking die roept op een antwoord op hun onbegrip. Aldus, het onbegrip dat er zou heersen onder elkaar kan de voedingsbodem zijn voor het politieke gewin. Sommigen zien dit als corrupt. Anderen als legitiem of juist. Maar wat er sowieso duidelijk lijkt, is dat men zo niet meteen tot een nieuwe harmonie neigt te komen binnen de bevolking. Het is geen klimaat waarin men snel tot een compromis neigt te komen. Dit kan net zwak overkomen bij de achterban van een partij die haar politiek gewin haalt uit haar protest tegen het politieke establishment.

Dit wil natuurlijk niet zeggen dat harmonie onder de bevolking niet positief is. En andere politieke partijen zouden zulke harmonie kunnen wensen op te zoeken als het correcte antwoord op die verdeeldheid. Maar zij kunnen hierbij ook in een valstrik trappen. Als zo'n partij toegevingen doet om die harmonie trachten te bekomen dan kan dat evenzeer zwak overkomen. Het lijkt zeer riskant om toegevingen te doen naar een partij die zelf weinig toegevingen zal maken omdat dat haar sterk en populair laat zijn.

Een politieke partij zou ook kunnen proberen om zich wat meer afzijdig te houden van die gevoelige standpunten. Die

partij dient uiteraard wel een standpunt in te nemen maar die partij zou tegelijkertijd eerder de aandacht kunnen wensen te leggen op andere thema's. Thema's die hen meer aanbelangen. Die partij zou kunnen blijven volhouden aan wat men als goed acht binnen die partij en om dat trachten te promoten als de zinnige wijze om een positieve verandering te bekomen binnen de maatschappij. Maar dat werkt niet altijd. Als de ene partij bv. van migratie een groot standpunt maakt en een andere partij meer inzet op het belang van de bestrijding van armoede en het bekomen van meer gelijkheid, dan kan die andere partij wel geloven dat zo iets goed en zinnig is, en dat kan het ook vast zijn, maar het zou mogelijk helemaal niet meer scoren omdat vele mensen meer zouden kunnen bezig zijn met dat andere standpunt, namelijk, migratie. En wel omwille van de verdeeldheid is ontstaan. Dit wil natuurlijk niet zeggen dat een politieke partij haar eigen thema's zou horen los te laten. Alleen lijkt het soms niet te resulteren in politiek gewin voor die partij.

Nu lijkt er vast een tegenstelling op te duiken. Als het bekomen van harmonie niet werkt en het zich afzijdig houden niet werkt en als verdeeldheid negatief is... wat dient er dan te gebeuren?

Wel, er lijkt een alternatieve strategie nodig te zijn. En die kan er wel degelijk zijn. En wel door zelf verdeeldheid te zaaien. Dit lijkt vreemd maar soms kan verdeeldheid weer leiden tot de creatie van harmonie onder de bevolking.

Immers, de politieke partij die politiek gewin verkrijgt door die polarisatie onder de bevolking, lijkt die polarisatie nodig te hebben om te kunnen gedijen. Het bekomen van harmonie onder de bevolking zou die polarisatie kunnen remmen... maar dit lijkt niet altijd te werken. Zijn er dan alternatieve wijzen waarop men die polarisatie zou kunnen bestrijden?

Wel, als een politieke partij gedijt op het populisme door zich te profileren als de partij die wél ingaat op wat de bevolking werkelijk zou wensen... dan kan men de vraag stellen... is dat wel zo?

Misschien deels wel en deels niet. Misschien zijn er tal van thema's die eigenlijk wel zouden gesmaakt worden bij de achterban van die populistische politieke partij terwijl die partij zulke thema's links laat liggen. En misschien dat daar thema's bij zijn die andere partijen wel zouden wensen te vervullen vanuit hun waarden. Aldus, als die populistische partij nogal rechts is... dan lijkt het mogelijk dat partijen in het centrum en zelfs linkse partijen voor een stuk de achterban van die rechtse partij zouden kunnen bekoren door te luisteren en trachten te achterhalen wat zij zouden willen. Het gaat eigenlijk over een 'contra-populisme' dat twijfel zou kunnen zaaien (en dus verdeeldheid maar een andere soort verdeeldheid) bij die rechtse achterban door hen te bekoren. Om zo die polarisatie tegen te gaan en om zo harmonie trachten terug te brengen. En dit lijkt mogelijk te zijn omdat die achterban niet 'al rechts' is.

Men zou bv. de bevolking anders kunnen opdelen dan in de categorieën “links” en “rechts”. Men zou ook kunnen gebruik maken van de categorieën “progressief” en “conservatief”. En merk op dat dit wel degelijk andere categorieën zijn. Men zou bv. “conservatief” kunnen associëren met “rechts”. En niet onterecht. Maar men zou evenzeer kunnen bevragen of een linkse partij ook niet in zekere mate conservatief zou kunnen zijn of het reeds is. Dit kan van belang zijn als men kiezers van een rechtse partij wenst te winnen. Aldus, men zou vanuit linkse partijen of vanuit partijen in het centrum aan de bevolking kunnen gehoor geven door te luisteren naar de conservatieve geest die er heerst onder de bevolking.

Er lijkt me zo dat er o.a. heimwee is of nostalgie is naar vervlogen tijden. In het rechtse spectrum van de politiek lijkt men daarop in te spelen door thema's zoals migratie en anderstaligen aan bod te brengen. Vroeger leek men immers minder last te hebben van migratie en anderstaligen. En onder de bevolking lijkt men vaak ongenoegen te vinden bij die evolutie die de samenleving heeft doorgaan. En in het rechtse spectrum kan men geregeld grote successen boeken door in te spelen op dat ongenoegen.

Maar een alternatief populisme lijkt wel degelijk mogelijk te zijn door in de politiek een ander antwoord te geven op zulke heimwee of nostalgie. Er is immers ook heimwee naar een samenleving waarin mensen des te meer weer de touwtjes in handen hebben door er als zelfstandige of kleine ondernemer succesvol in te kunnen zijn. Het dorpsleven dat zij kenden, is

immers te associëren met die bruisende kleinschalige economische activiteit. En alhoewel het onmogelijk lijkt om die economie terug te brengen, lijkt men wel stappen te kunnen ondernemen die zo'n richting uitgaan. En aangezien mensen die rechts stemmen geregeld lijken te kiezen voor een politiek antwoord op die vervlogen tijden, zou het kunnen dat men vanuit linkse partijen of centrum partijen van de politiek stemmen zou kunnen terugwinnen vanuit het rechtse spectrum van de politiek door ook een antwoord te geven op die vervlogen tijden.

2. Evolutie van de economie

Om te beginnen wens ik nog even een evolutie in ons economisch systeem te schetsen. Die evolutie begint bij een lokale economie zoals die er vroeger in grotere mate was. Dit is bv. duidelijk merkbaar aan de vele buurtwinkelketens die vroeger de dorpen sierden. En vele mensen hebben ze zien verdwijnen in hun dorp. Zij zagen ook de opkomst van winkelketens. Ze zagen de opkomst van supermarkten, doe-het-zelf winkels, kledingketens, ketens die keukens en/of meubelen verkopen, enz. Vele zelfstandigen dienden dan ook ander werk te zoeken. Zij dienden hun winkel te sluiten. Zij konden vaak niet concurreren met de lagere prijzen en het grotere aanbod die een grotere keten kon aanbieden.

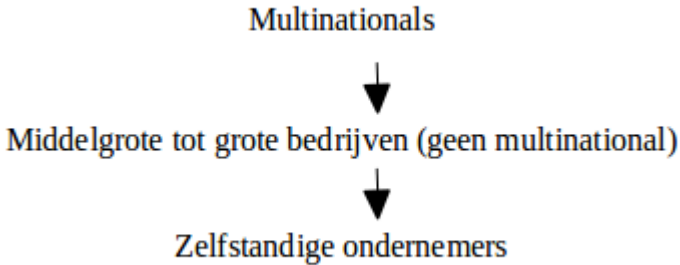
Maar daar stopt de evolutie eigenlijk niet. Een Belgische kledingketen kon bv. concurrentie krijgen van een buitenlandse kledingketen. Of het Belgische bedrijf "Dovy keukens" kan concurrentie krijgen van het Zweedse "Ikea".

Ikea produceert haar keukens in het buitenland. Dit maakt van Ikea een multinationale onderneming of multinational. Aldus, een onderneming die in meerdere landen actief is in de productie en/of verkoop van haar goederen en/of diensten. Zo kunnen er dan ook Belgische multinationals bestaan. “Ixina”, “DSM Keukens” en “Eggo” zijn Belgische multinationals aangezien deze Belgische bedrijven hun keukens in het buitenland maken. Soms kan een multinational hierbij profiteren van lagere lonen, zoals bij “Ikea”, die hun kasten zouden laten maken in Polen.¹

Die lagere lonen kunnen multinationals de mogelijkheid geven om lagere prijzen aan te bieden. Daarnaast eisen zij simpelweg ook een deel markt op. Als er in België bv. geen buitenlandse multinationals actief waren, dan was de Belgische markt voorbehouden aan Belgische bedrijven waaronder Belgische multinationals. Als er ook geen Belgische multinationals bestonden, dan was de markt voorbehouden aan Belgische bedrijven waarvan de productie dan in België zelf lag. Doordat er wel Belgische en buitenlandse multinationals in België actief zijn, is er dan ook een kleinere markt over voor andere Belgische bedrijven.

Dit hele verschijnsel in de economie kan men metaforisch uitdrukken als een voedselketen. Zoals bv. met garnalen die zouden worden opgegeten door vissen. En de vissen door roofvogels, zo worden die kleine zelfstandigen en kleine buurtwinkels (de kleine garnalen) voor een stuk ‘opgegeten’ door grotere winkelketens (die geen multinational zijn). En zo

worden die grotere winkelketens voor een stuk ‘opgegeten’ door de multinationals. Aldus de voedselketen:

Er zal in deze tekst getracht worden om deze voedselketen om te keren. Zodat dus de multinationals ‘opgegeten’ zouden worden door andere bedrijven. En zodat kleine zelfstandigen soms ook grotere bedrijven zouden kunnen opslokken. Het is moeilijk om zo’n omkering volkomen te bekomen. Als men bv. wereldwijd het bestaan van multinationals zou willen stoppen dan zou men al internationale akkoorden dienen te sluiten. Wat me niet meteen realistisch lijkt. Nog moeilijker is het om alle grote bedrijven ter wereld uit te roeien. Echter, dit wil niet zeggen dat een bepaalde natie niet zou kunnen trachten om multinationals het wat moeilijker te maken, en om kleine zelfstandigen wat wind in de rug te geven, door het nemen van allerlei maatregelen.

Het gaat hier over onafhankelijkheid en verantwoordelijkheid.

Een zelfstandige kan vaak autonomer handelen dan een werknemer in een groot bedrijf. Het geeft de mens dus een

grotere rol in de economie. Dit betekent ook dat hij/zij meer verantwoordelijkheid zou kunnen dragen. En dat lijkt me allemaal de ontwikkeling als mens te kunnen bevorderen.

Daarnaast lijkt ook de onafhankelijkheid van de economie van een land te kunnen aangetast worden. En dan zeker door de komst van multinationals... en vrijhandelsakkoorden.

3. Vrijhandelsakkoorden

De effecten van vrijhandelsakkoorden op de economie kunnen verhelderd worden door NAFTA als voorbeeld te nemen. NAFTA is het vrijhandelsverdrag tussen Mexico, de VS en Canada dat in 1994 werd afgesloten. Volgens één denktank, de *Economic Policy Institute*, zou dit geleid hebben tot een verlies van zo'n 700.000 jobs in de VS². Al is het omstreden dat NAFTA in haar totaliteit zou hebben geleid tot een verlies aan jobs in de VS. Het is echter minder omstreden dat er sowieso een verschuiving van jobs naar Mexico toe is geweest, omwille van de lagere lonen. Het ging dan vooral over jobs van arbeiders i.p.v. bedienden. En bij zo'n verschuiving van jobs zijn er dan ook mensen die hun job verliezen.

Als Mexico, het minst welvarende land, er bij gebaat zou hebben, dan zou er nog een sociaal aspect geweest zijn aan NAFTA. Maar ook dit lijkt niet het geval te zijn. Mexico lijkt net de kleinste economische groei te hebben gehad. Als men kijkt naar de groei van het bruto binnenlands product (BBP) per inwoner tussen 1993 en 2015, dan zou Canada, de VS en

Mexico respectievelijk een groei van 40,3%, 39,3% en 24,1% doorgaan hebben.³ Denktank CEPR (Center for Economic and Policy Research) meldt ook dat de economische groei per inwoner tussen 1994 en 2013 in Mexico ondermaats was voor Latijns-Amerika. Slechts 2 landen op 20 deden het slechter.⁴ En dan zou NAFTA daar natuurlijk voor iets tussen kunnen zitten.

Zo kregen Mexicaanse boeren bv. de concurrentie van de gesubsidieerde landbouw uit de VS. Zo waren er tussen 1991 en 2007 volgens diezelfde studie 4,9 miljoen jobs verloren gegaan voor de kleine boeren (de boerenfamilies). Er was wel een groei van 3 miljoen seizoensarbeiders in de landbouw bestemd voor export. Zodat er uiteindelijk toch een verlies was van 1,9 miljoen jobs, naast alle andere schade die hiermee berokkend werd. Hier valt dus te zien hoe het vrijhandelsakkoord al een effect had op die ‘economische voedselketen’ door een verschuiving te veroorzaken van die kleine zelfstandigen (die boeren) naar grotere bedrijven toe. Wat men volgens mij ook kan vinden in dit voorbeeld, is een aantasting van de economische onafhankelijkheid. Zo ook in de volgende voorbeelden.

Mexico kent bv. wel een grotere export sinds NAFTA. Echter, zo’n 80% van die export gebeurt niet door Mexicaanse bedrijven.⁵ Er waren immers vele internationale bedrijven die zich kwamen vestigen in Mexico omwille van de lagere lonen. Dat is natuurlijk zeer positief voor die bedrijven zelf omdat zij zo hun loonkosten kunnen drukken zonder hierbij

invoerheffingen (belastingen bij import) te betalen wanneer zij die goederen dan importeren naar de VS of Canada. NAFTA lijkt dus een geschenk te zijn voor die grote multinationals. Maar dit houdt natuurlijk wel de groei van de Mexicaanse bedrijven tegen aangezien die buitenlandse bedrijven een groot deel van de markt opeisen. Zij zijn concurrentie voor Mexicaanse bedrijven die ook goederen hadden kunnen exporteren. Wat dus opnieuw als een aantasting kan aanzien worden van die economische onafhankelijkheid. Natuurlijk, die Mexicaanse bedrijven die wel begonnen te exporteren naar de VS of Canada, mede door de komst van NAFTA, kunnen evenzeer uitgroeien tot multinationals. Dus een vrijhandelsakkoord kan de opkomst en verspreiding van multinationals motiveren. Het heeft dus een versterkend effect op die 'economische voedselketen'.

En er zijn nog meer negatieve gevolgen te vinden. Mexico werd ook des te harder geraakt in de financiële crisis van 2007-2008 doordat die internationale bedrijven zich in Mexico kwamen vestigen en door het feit dat de VS de voornaamste bestemming is van de export uit Mexico.

Ook doordat China in 2001 toetrad tot de Wereldhandelsorganisatie (WTO), was er in de VS een groei aan import uit China. En dit is natuurlijk voor een stuk concurrentie met Mexico.

Het lijkt dus voor een natie en haar bevolking riskant te kunnen zijn om toe te treden tot zo'n vrijhandelszone omdat de economische onafhankelijkheid op het spel staat. De enige

partijen voor wie het duidelijk positief lijkt, zijn die multinationals die dan kunnen verhuizen naar een land met lagere lonen zonder invoerheffingen te riskeren.

En dit lijkt niet alleen waar te kunnen zijn bij NAFTA maar ook bij andere vrijhandelsakkoorden. Het lijkt waar te kunnen zijn in de EU zelf. Want de EU is een zone van vrije handel. Als bv. een autofabrikant zou verhuizen van Frankrijk naar Polen omwille van de lagere lonen, dan kan men evenzeer bevragen of dit positief zou zijn voor de Franse bevolking en/of voor de Poolse bevolking. Maar voor die autofabrikant, die dan een multinational zou zijn, zou het vast positief zijn.

Natuurlijk, als het zou kunnen dat zo'n vrijhandelsakkoord niet positief zou zijn voor de overheid en haar bevolking, waarom willen die politici dan zo'n vrijhandelsakkoord sluiten?

Het brengt natuurlijk argwaan met zich mee. Het lijkt te veronderstellen dat er een invloed zou kunnen zijn van multinationals op politici.

4. Het gelobby

Zo'n invloed van multinationals op politici kan er zijn via het lobbyen. Hierbij kunnen multinationals op legale wijze gebruik maken van bedrijven die lobbyen. Deze bedrijven gaan dan op hun beurt onderhandelen met politici om de belangen van hun klant (die multinational) te verdedigen. Dit is wat men lobbyen noemt. Althans, ook organisaties zonder winstoogmerk zouden zulk bedrijf kunnen inhuren.

Vakbonden kunnen zelf ook lobbyen in hun onderhandelingen met politici. Maar ik wens me natuurlijk te focussen op het gelobby dat plaatsgrijpt voor multinationals.

Zo zou er volgens het Corporate Europe Observatory een gelobby zijn van farmaceutische bedrijven (en vast ook van andere bedrijven) die ondertussen het Trans-Atlantisch Vrijhandels- en Investeringsverdrag (TTIP) proberen door te duwen.⁶ Dit is een vrijhandelsverdrag tussen de VS en de EU dat men sinds 2014 trachtte te bewerkstelligen. Het is echter nog niet gerealiseerd. Maar het geeft dus wel duidelijk aan dat er wel degelijk sprake is van een invloed van multinationals op de politiek. Zelfs wanneer dat nadelig zou kunnen zijn voor de bevolking van de betrokken naties.

5. De wereld die zich aankondigt

En er worden volop vrijhandelsakkoorden gesloten door de EU. De EU heeft anno 2019 reeds zulke akkoorden bekomen met een dertigtal landen, waaronder één met Japan in 2018. En nog veel meer akkoorden worden onderhandeld.⁷ We lijken hierbij dus te evolueren naar een wereld die de multinationals goed gezind is.

Dit zou tegelijkertijd een wereld zijn waarin een zeer sterke economische globalisering zou plaatsgrijpen. Het zou dan ook een wereld zijn waarin er opnieuw een economische crisis van globale omvang zou kunnen plaatsgrijpen omwille van die economische globalisering.

Het zou ook een wereld zijn waarin er massaal belastingontwijking zou kunnen plaatsgrijpen door multinationals. Dit is uiteraard reeds het geval. In 2015 publiceerde de Europese Commissie een studie met een schatting van 160-190 miljard Euro belastingontwijking per jaar in de EU.⁸ De Progressieve Alliantie van Socialisten en Democraten (een sociaaldemocratische fractie in het Europees Parlement) liet een studie maken (uit 2012) door econoom Richard Murphy waarin er naar schatting zelfs zo'n 1.000 miljard Euro aan belasting per jaar werd ontweken en ontdoken uit de handen van de EU en haar lidstaten.⁹ Zo leven wij dus reeds in een wereld waarin die multinationals geld ontnemen dat anders had kunnen dienen voor de bevolking en haar sociaal systeem.

En daarnaast zou het dan ook een wereld zijn waarin mensen minder autonomie hebben in de economie. Mede doordat kleine zelfstandigen concurrentie kunnen krijgen van grotere bedrijven en multinationals. En mede doordat multinationals zelf ook kunnen zorgen voor een grotere economische afhankelijkheid van andere naties.

6. De automatisering die zich aankondigt

Technologie heeft steeds geleid tot steeds meer automatisering. De komst van elektriciteit, de verbrandingsmotor, robotica of de computer vormden elk een bedreiging voor bepaalde jobs. Soms leidde dat ook wel tot nieuwe jobs. Zo is er nog steeds een grote vraag naar programmeurs doordat we leven in een computertijdperk.

Maar natuurlijk is ook wel een vrees en verwachting dat steeds minder jobs zullen nodig zijn omwille van een steeds groeiende automatisering. Zo is er bv. een studie van de universiteit van Oxford uit 2017 die stelt dat 47% van alle Amerikaanse jobs onder bedreiging is door automatisering in de komende decennia.¹⁰ Zo zou kunstmatige intelligentie bv. een bedreiging kunnen vormen voor allerlei werk op kantoor of in het transport. Want de zelfbesturende voertuigen maken immers ook gebruik van kunstmatige intelligentie.

Dit zou kunnen aanleiding geven tot een sterke economische ongelijkheid. Want als men de CEO is van een bedrijf waarin quasi geen mensen werken, dan kan men als CEO nagenoeg alle winst voor zichzelf opstrijken. Men hoeft het haast niet meer te delen onder andere werknemers. En het geld dat die CEO dan uitgeeft in de economie, zal mogelijk in grote mate gaan naar andere CEO's. Want als de automatisering in de economie zo groot is, dan neigt veel van het geld dat men uitgeeft in de economie te dienen voor aankopen van bedrijven die zelf een zeer grote automatisering hebben. Zodat die CEO's eigenlijk zichzelf dienen door elkaars producten en diensten te benutten. En zo kan er een 'elite' ontstaan (wel, die is er eigenlijk al) van zeer rijke mensen terwijl de overgrote meerderheid, waaronder de vele afgedankten, het met weinig zouden dienen te doen. Natuurlijk zou een groot deel van de bevolking zo'n economie als onwenselijk kunnen beschouwen.

Eén mogelijk antwoord op deze kwestie is het aanbieden van een universeel basisinkomen. Men zou dan recht hebben op een beperkt inkomen zonder dat men ervoor zou hoeven te werken. Dit idee hoeft niets te maken te hebben met de verdere automatisering maar wanneer er jobs zouden verdwijnen door die automatisering dan zou dat basisinkomen zorgen voor een zekere financiële bijstand. Dit lijkt op zich niet slecht te zijn als het betaalbaar zou zijn. Maar het lijkt geen rekening te houden met het feit dat vele mensen wel degelijk willen werken. Dat idee zou op zich niet de automatisering tegenhouden. Het lijkt ze eerder goed te praten. Dus misschien is dat niet de oplossing waar mensen naar op zoek zijn.

Een andere oplossing is om bedrijven extra te belasten in verhouding met de mate van automatisering die zij toepassen. Zo zou automatisering van hen duurder worden opdat het misschien soms zelfs goedkoper is om weer mensen aan te nemen voor sommige functies. Daarnaast zou de staat via die maatregel ook extra inkomsten verkrijgen. Wat zeer zeker broodnodig lijkt. Immers, de staat verkrijgt ook inkomsten door werknemers te belasten. Hoe minder werknemers er zijn in die natie omwille van de automatisering, hoe minder inkomsten de staat daaruit verkrijgt. En dan dient er een alternatieve bron van inkomsten te zijn opdat de overheid haar diensten kan blijven vervullen naar haar bevolking.

Maar als multinationals massaal actief zouden zijn in die economie dan kan het zeer moeilijk worden om die automatisering te bestrijden via die maatregel.

Want multinationals zouden zulke belasting kunnen gaan omzeilen. Zij zouden immers kunnen verhuizen naar het buitenland om zo die belasting te omzeilen. Zij zouden mogelijk ook simpelweg die belastingen kunnen ontwijken zoals multinationals immers reeds massaal belastingen ontwijken.

Maar door multinationals te bestrijden, wordt het wel makkelijker om de automatisering te bestrijden. Een bedrijf dat geen multinational is, heeft al haar vestigingen immers in één land. Zo wordt het veel moeilijker voor dat bedrijf om zulke belastingen te omzeilen. Dus ook voor het bestrijden van automatisering is het van belang dat men multinationals bestrijdt.

7. Het belasten van multinationals

Hoe kan men multinationals belasten? Het lijkt er immers op dat ze belastingen kunnen ontwijken door ervoor te zorgen dat zij eigenlijk zouden gevestigd zijn in één of ander belastingparadijs.

Bovendien, als men hen bv. zou willen belasten op het aantal werknemers of het aantal vestigingen die zij zouden hebben in dat land, dan lijkt dat voor hen als een uitnodiging om te verhuizen naar het buitenland.

Het enige wat ze niet (altijd) lijken te kunnen verhuizen naar het buitenland, zijn de producten en diensten die ze in dat land wensen te verkopen. Zo zou bv. Coca-Cola al haar vestigingen naar het buitenland kunnen verhuizen maar dan nog zullen zij hier hun cola e.d. trachten te verkopen. Men zou dan zo'n multinational kunnen belasten op hun totale verkoop in dat land. Men zou het een uitbaatbelasting of exploitatiebelasting kunnen noemen.

Ieder bedrijf dat bv. producten van Coca-cola verkoopt in België, zou kunnen bijhouden voor hoeveel zij producten van Coca-cola hebben aangekocht om te verkopen in België. Een supermarktketen zou bv. kunnen nagaan voor hoeveel zij van Coca-cola hebben aangekocht om te verkopen in hun Belgische winkels. Aldus, de overheid zou zo kunnen achterhalen voor hoeveel dat er producten en diensten van Coca-cola zijn aangekocht om te verkopen in België. En op die som zou men dan Coca-cola kunnen belasten. En uiteraard niet enkel voor Coca-cola, maar voor elk bedrijf.

Het lijkt duidelijk genoeg dat de overheid erin zou kunnen slagen om zo'n belasting te eisen. Maar zouden die multinationals die belasting niet kunnen ontwijken? Het probleem dat er voor hen lijkt te kunnen ontstaan, is dat zij gedwongen zijn om hun producten en diensten te verkopen in België zelf als zij er winst uit wensen te halen. Als de Belgische overheid nu zou stellen dat er geen Coca-cola meer mag verkocht worden in België tot dat Coca-cola die belasting heeft betaald... dan stelt er zich weliswaar een

probleem voor ieder die producten van Coca-cola verkoopt. Maar er stel zich dan ook een probleem voor Coca-cola zelf. Zij lijken noodgedwongen die belasting te moeten betalen als zij hun winst die zij kunnen maken op de Belgische markt niet willen kwijtspelen.

Natuurlijk zou een multinational in principe kunnen protesteren door toch haar vestigingen te verhuizen naar het buitenland om zo dan België te af te straffen omwille van haar streng beleid. Maar ik betwijfel ten zeerste of het zo ver zou gaan omdat die multinational daardoor vast niet veel extra winst kan opscheppen. Immers, als zij meer winst zouden kunnen maken door hun vestigingen naar het buitenland te verhuizen, dan hadden ze het misschien reeds gedaan.

Het zou trouwens mogelijk moeten zijn om zulke belasting te eisen wanneer de producten en diensten worden aangekocht. Denk bv. aan de btw-tarieven. Als een multinational een product in België aankoopt dan betalen zij ook btw. Dus dat is reeds in voege. Het is weliswaar zo dat zij hun betaalde btw kunnen aftrekken via de btw die aan hen wordt betaald wanneer zij producten of diensten verkopen. Opdat het uiteindelijk voornamelijk enkel de consument is die de btw betaalt.

Maar stel nu dat men bv. een soort van ‘negatief btw-tarief’ zou oprichten. Men zou opnieuw Coca-cola als voorbeeld kunnen nemen. Als een supermarkt dan een product van Coca-cola zou aankopen, dan zouden zij een ‘negatieve btw betalen’. Aldus, die supermarkt zou eigenlijk een wettelijke

korting krijgen op de producten die zij aankoopt. Maar die korting zou dienen doorgestort worden naar de overheid door die supermarkt. Dus het lijkt eigenlijk alleen maar op een korting. Men zou het een “ktw” kunnen noemen: een korting op toegevoegde waarde. Die ktw zou enkel kunnen gelden bij bedrijven die producten en diensten verkopen aan de consument. Aldus, een groothandel zou dan niet die ktw hoeven te krijgen omdat zij niet aan consumenten verkoopt in tegenstelling tot een supermarkt of andere winkels.

Men zou dan kunnen bevragen of dat eigenlijk een probleem is voor zo'n multinational. Als Coca-cola bv. 5% korting zou horen te geven, dan zou Coca-cola haar producten aan een prijs verkopen die 5% lager is. Maar het staat Coca-cola vrij om haar prijzen te verhogen opdat ze eigenlijk die belasting (want voor Coca-cola zou die korting als een belasting zijn) toch zou kunnen ontwijken. Voor de supermarkt zouden de producten van Coca-cola dan duurder worden. Want zij krijgt de korting niet. Zij dient die korting door te storten. Dus die supermarkt dient te kijken naar het bedrag exclusief die ktw. Maar als Coca-cola dan haar prijzen verhoogt, dan betaalt die supermarkt eigenlijk meer aan Coca-cola. Voor die supermarkt hoeft dat misschien helemaal geen probleem te zijn. Want zij kan immers simpelweg haar prijzen verhogen. Opdat het uiteindelijk de consument is die ervoor betaalt. En dat is natuurlijk wel een probleem.

Hoe rampzalig die maatregel dan zou zijn voor de bevolking hangt dan eigenlijk af van wat de overheid dan doet met haar

vergaarde inkomsten uit die ktw. In principe zou de overheid bv. die vergaarde som kunnen teruggeven aan de bevolking door die som gelijk te verdelen onder iedere belastingplichtige. Opdat die meerkost voor de consument alsnog min of meer zou worden teniet gedaan.

Merk trouwens op dat het probleem van die meerkost voor de consument niet enkel een probleem is dat zich voordoet bij die ktw. Het is evenzeer een probleem bij die uitbaatbelasting. Ook dit zou simpelweg kunnen leiden tot een verhoging van de prijzen. Ook dan zou men kunnen trachten om die uitbaatbelasting terug te geven aan de bevolking in een poging om die meerkost voor de consument ongedaan te maken.

Maar natuurlijk... wat haalt die maatregel dan uit? Zelfs al zou men er goed in slagen om die meerkost voor de consument ongedaan te maken, dan nog lijken die multinationals en andere bedrijven te slagen in het ontwijken van die belasting door hun prijzen te verhogen.

Echter, wat als die uitbaatbelasting of die ktw enkel geldt voor multinationals en niet voor andere bedrijven? Als er bv. een Belgische producent van frisdranken zou zijn (die zelf geen multinational is) en als die producent geen of minder ktw of uitbaatbelasting aangerekend wordt dan een multinational, dan zou het ietwat nadelig kunnen worden voor Coca-cola om haar prijzen te verhogen. Immers die Belgische producent zou haar prijzen minder of niet hoeven te verhogen omdat die producent minder belast wordt. Opdat die prijzen

van die producent aantrekkelijker kunnen worden ten opzichte van die verhoogde prijzen van Coca-cola. Natuurlijk zou Coca-cola daarop kunnen reageren door haar prijzen toch niet zo veel te verhogen. En indien zo, dan zou er een kleine meerkost zijn voor de consument terwijl Coca-cola toch zou belast worden via die uitbaatbelasting of ktw. Opdat Coca-cola uiteindelijk er dan toch niet (helemaal) in zou slagen om die belasting te ontwijken.

Maar toch stellen er zich enkele problemen. Het eerste probleem is: is al wat werd besproken wel juridisch haalbaar? En eerlijk gezegd, daar kan ik het antwoord niet op geven.

En het tweede probleem: zouden er dan wel Belgische producenten zijn die in staat zouden zijn om het marktaandeel van multinationals te verkleinen?

Producten van Coca-cola zijn bv. zo sterk ingeburgerd dat het niet evident lijkt voor een Belgische producent om die markt van Coca-cola ernstig te bedreigen. Vaak lijkt haast het hele marktaandeel van producten in handen te zijn van multinationals. Stel dat men bv. mayonaise zou wensen te kopen. Men zou er eentje van Devos-Lemmens kunnen kopen, wat deel uitmaakt van Continental Foods, een multinational. Men zou er eentje kunnen kopen van een merk van Colruyt of Delhaize. Maar dat zijn ook multinationals. Er zou misschien helemaal geen alternatief kunnen zijn. Opdat die multinationals geen concurrentie zouden krijgen van Belgische producenten (die een lager ktw-tarief of lagere uitbaatbelastingen zouden genieten).

Wat trouwens jammer zou zijn want er zijn vele voordelen te associëren met zo'n ktw of uitbaatbelasting, als die zeer effectief zou werken.

Het zou bv. kunnen leiden tot de creatie van jobs. Want als multinationals minder producten en/of diensten zouden verkopen door die maatregel, dan leidt dat tot een inkrimping van die multinationals. En dit leidt weliswaar ook tot een verlies van jobs in die multinationals. Als Ikea bv. zou inkrimpen in België dan zou dat kunnen leiden tot een verlies van jobs in de Belgische winkels. Het zou ook kunnen leiden tot een verlies van jobs in het buitenland. Immers, de productie van de meubels van Ikea gebeurt in het buitenland. Als er minder vraag is naar die meubels, dan kan dat leiden tot een inkrimping van die productie in het buitenland. Wanneer een multinational zoals Ikea dient in te krimpen dan kan dat dus neigen te leiden tot een verlies van jobs in meerdere landen. Als het echter Dovy Keukens was dat diende in te krimpen dan zouden er meer Belgische jobs kunnen verloren gaan in vergelijking met Ikea doordat de productie van meubels bij Dovy Keukens wel in België plaatsvindt.

En als die maatregel bv. zou leiden tot een inkrimping van de meubelverkoop van Belgische en buitenlandse multinationals dan zouden de Belgische bedrijven die geen multinational zijn, een groter deel van de markt in handen krijgen. Dit leidt dan tot jobs. En er zouden meer jobs kunnen ontstaan als dat er verdwijnen. Immers bij die Belgische bedrijven (die geen

multinational zijn) zouden er dan jobs kunnen ontstaan in hun winkels en in hun productie. Terwijl de inkrimping bij multinationals zou leiden tot een verlies van jobs in hun winkels. En ook in hun productie. Maar aangezien hun productie gedeeltelijk of volkomen in het buitenland plaatsgrijpt, verliest België daar minder jobs bij. Het komt er dus op neer dat die winkels van al die bedrijven die meubels verkopen (multinational of niet) in België in hun totaliteit min of meer even veel jobs zouden herbergen. Terwijl de productie van meubels in België zou toenemen doordat Belgische bedrijven (die geen multinational zijn) een groter deel van de markt zouden bezitten.

Die maatregel zou dan wel kunnen leiden tot een verlies aan jobs in andere landen, zoals bv. Polen. Wat natuurlijk negatief kan zijn voor dat land. Al is het ook niet overduidelijk dat het negatief zou zijn. Immers, NAFTA gaf ook aanleiding tot een grotere bezetting van multinationals in Mexico omwille van de lagere lonen. En NAFTA lijkt een negatieve impact te hebben gehad op de Mexicaanse economie. Mexico had mogelijk een sterkere economie gehad als NAFTA nooit bestaan had. Dus misschien is het niet zo negatief als multinationals in kleinere mate zouden gebruik maken van een land als bv. Polen omwille van de lagere lonen.

Die maatregel zou ook een positieve invloed kunnen hebben op de eerlijke handel. Immers, als bv. de bananen die een multinational verkoopt, duurder worden door die belasting,

dan zullen de bananen die afkomstig zijn van Oxfam net aantrekkelijker worden om te kopen.

Die maatregel zou zelfs een positieve invloed kunnen hebben op het milieu. Als men bv. meubels invoert uit Polen, dan gaat daar een CO₂-uitstoot mee gepaard. Door die meubels hier te produceren, kan men mogelijk de totale CO₂-uitstoot voor het maken van meubels verminderen.

Er kan bovendien een ietwat sociaal aspect ontstaan wanneer de overheid dan die vergaarde som uit die belasting zou teruggeven aan de bevolking door die som gelijk te verdelen onder de belastingplichtigen. Want diegenen die in armoede leven in de samenleving zullen algemeen gesproken minder consumeren. Wat dan wil zeggen dat als er een meerkost zou zijn voor de consument doordat producenten hun prijzen zouden verhogen als een reactie op die belasting, dan zullen diegenen die in armoede vertoeven minder van die meerkost neigen te betalen t.o.v. de gemiddelde consument. Want stel dat er bv. 10 miljard Euro per jaar wordt ontvangen door de staat via die belasting en stel dat in die staat 10 miljoen belastingplichtigen wonen. Dan kan men eigenlijk 1.000 Euro aan elke belastingplichtige teruggeven. Diegenen die echter in armoede vertoeven hebben misschien, door hun lagere uitgaven, helemaal geen 1.000 Euro meer betaald in hun consumpties omwille van die meerkost die er is ontstaan voor de consument. Dus zij zouden daar misschien uit kunnen winnen. Het zorgt zo dus voor een zekere herverdeling van het geld van rijk naar arm. Want natuurlijk... diegenen die

grotere consumpties hebben gemaakt zouden dan meer dan 1.000 Euro kunnen hebben betaald aan die meerkost die de consument werd aangerekend omwille van die belasting...

Toch zou zo'n uitbaatbelasting of ktw niet even geschikt zijn voor ieder product of dienst. Sommige producten zouden bv. wel degelijk makkelijk of vrij makkelijk naar het buitenland kunnen verhuisd worden. Zo zouden mensen bv. allerlei kledij of allerlei elektronica kunnen kopen uit het buitenland via het internet. Als er dan een keten is met winkels die kledij of elektronica verkoopt in België, dan zal men die keten niet helpen tegen die concurrentie vanuit het buitenland door die keten een uitbaatbelasting of ktw op te leggen. Men zou het zo'n keten net moeilijker maken. Maar het staat de overheid natuurlijk vrij om die uitbaatbelasting of ktw enkel op te leggen voor bepaalde producten. En dat maakt misschien ook niet zoveel uit. Uiteindelijk lijkt de aankoop van voedsel één van de grootste uitgavenposten te zijn. En voedsel neigt men zelden in het buitenland te gaan aankopen. Dus zelfs al zou men die ktw of uitbaatbelasting niet heffen op bepaalde producten, dan nog zou zij haar impact kunnen hebben.

Als men dan zo'n belasting als positief zou beschouwen, dan zou het natuurlijk helpen dat ze ook des te effectiever kan werken. En wat er daarvoor nodig lijkt... zijn Belgische producenten die dan des te meer de concurrentie kunnen bieden aan die multinationals door de lagere uitbaatbelasting of ktw die zij zouden betalen.

En dit roept dan zelf een andere vraag op: hoe kan men de vorming van zulke Belgische producenten aanmoedigen?

Dat is wat er eigenlijk in het volgende hoofdstuk zal worden besproken. Tegelijkertijd zal in het volgende hoofdstuk een ander probleem aan bod komen dat ook zal worden aangepakt, namelijk, de omstandigheden waarin mensen zoal neigen te werken.

Alternatieve arbeid

1. De economie met twee gezichten

Naast het trachten te bestrijden van multinationals, kan men ook trachten om het klimaat waarin er gewerkt wordt te verbeteren.

Want wanneer het gaat over de invulling van de vrije tijd, dan is de vrije markt zeer open en genereus in het aanbieden van producten en diensten waarmee men die vrije tijd zou kunnen vullen. Men hoeft het maar te kopen en het behoort zich toe.

Dit is niet zo voor arbeid zelf. Men kan niet zomaar arbeid kopen. Meer nog, er is een enorme kloof in de aantrekkelijkheid tussen het product en de arbeid om het te produceren en aan te bieden. Producten die bv. aantrekkelijk zijn omwille van hun lage prijs zouden evenzeer kunnen geproduceerd worden of verzonden worden door arbeiders die aan een laag loon werken. Dit is eigenlijk een pijnlijk punt. Zo was er bv. een reportage over Zalando die de moeilijke arbeidsomstandigheden aankaarte.¹¹ Men zou zich dan kunnen afvragen of een gefrustreerde werknemer bij Zalando zelf bij Zalando zou aankopen doen omwille van de lage prijzen... Dit geeft aan dat onze maatschappij, en dat is vast een wereldwijd probleem, twee gezichten heeft.

Natuurlijk zijn de omstandigheden niet in elk bedrijf even zwaar. Maar het contrast blijft bestaan. In de vrije tijd gaat het over de vrijheid en controle die men zelf heeft of zou hebben.

Op de werkvloer lijkt het vaak meer te gaan over de vrijheid en controle die de werkgever heeft over zich. Als klant is men koning (soms dan toch)... om de volgende dag weer het hulpje te worden op de werkvloer.

Men zou die tweestrijd kunnen bestrijden door werknemers meer inspraak te geven. Het zou bv. mogelijk kunnen zijn om een bedrijf te creëren waarin de werknemers gezamenlijk kunnen beslissen om zo het beleid van hun bedrijf vorm te geven, zonder de behoefte van een werkgever die boven hen zou staan. Men zou dan eigenlijk zowel ietwat werknemer als werkgever zijn.

Ook zelfstandigen lijken uit die tweestrijd te kunnen ontsnappen. De zelfstandige is eigenlijk ook in zekere zin zowel werknemer als werkgever. Hij/zij doet de arbeid maar heeft controle over hoe hij/zij het zal doen.

Ook is er een combinatie mogelijk. Er zou bv. een coöperatie kunnen zijn van verscheidene werknemers die elk zelfstandig hun arbeid uitoefenen binnen een bedrijf waarvan zij allen deel uitmaken.

Het zou dan handig zijn als er een economie zou komen te bestaan waarin zulke arbeid des te meer beschikbaar zou zijn. Wat zou mogelijk kunnen zijn als men zulke arbeid zou kunnen 'kopen'.

2. Het promoten van inspraak in arbeid

Wanneer het dan gaat over het kopen van arbeid, wens ik dan ook niet echt te veronderstellen dat men zich als werknemer in een bedrijf zou moeten kunnen inkopen i.p.v. te solliciteren. Zo zou er immers ook niet aan die tweestrijd ontsnapt kunnen worden. Het zou eerder gaan over het kopen van arbeid die men op zelfstandige basis kan uitvoeren... en/of over het kopen van arbeid waarin men als werknemer inspraak heeft over het beleid.

De zelfstandige is eigenlijk diegene die in zekere zin reeds diens arbeid koopt. Waarbij dan de investeringen die de zelfstandige maakt, iets wegheeft van het kopen van die arbeid die hij/zij dan kan uitvoeren omwille van die investeringen.

Maar de investeringen van de zelfstandige zijn eigenlijk vaak zwaar. Alsook is tal van zelfstandige arbeid momenteel moeilijk succesvol uit te voeren als zelfstandige terwijl dat soms niet zo zou hoeven te zijn. De overheid zou echter hierin een rol kunnen spelen opdat meer arbeid op zelfstandige basis zou kunnen uitgevoerd worden. Zo bestrijdt de overheid ook die tweestrijd die er heerst in de maatschappij.

Stel bv. dat de overheid een fabriek laat bouwen voor de productie van bv. confituur. Het zou hier niet echt gaan over concurrentie van de overheid met andere producenten van confituur. Want het zou niet gaan over confituur van de overheid. In die fabriek zou er immers plaats zijn voor

mensen die zelfstandig kunnen werken. En zij zouden dan de winst mogen opeisen. De productie van confituur, net zoals voor vele andere producten, lijkt immers een niet al te ingewikkeld proces te zijn. Het lijkt dus vrij makkelijk om iemand zelfstandig die confituur te laten maken binnen de moderne setting van een confituurfabriek. Die zelfstandige zou dan zelf eerst alle ingrediënten mengen om dan de confituur te maken. Waarna die confituur machinaal in potjes zou worden gedaan. En waarna die confituur verdwijnt op paletten. Alle nodige handenarbeid zou dan door die zelfstandige worden ondernomen. Dus in tegenstelling tot een ‘normale’ fabriek waarin er een werknemer is langs elk punt van die productie, zou er dan een zelfstandige zijn die de productie op zich neemt vanaf het aanbrengen van de ingrediënten tot het stapelen op paletten. Hierdoor zal er vast wel ietwat ingeboet worden op efficiëntie. Maar het zou ook veel efficiënter verlopen dan bij iemand die confituur maakt op artisanale wijze. Daarom zou die confituur een prijs kunnen dragen die laag genoeg is om te kunnen concurreren met andere grote merken. Die hele fabriek hoeft ook niet bemand te zijn door slechts één persoon. Evenzeer zouden er bv. een twintigtal werknemers kunnen zijn die elk zelfstandig zijn en die elk hun eigen afdeling hebben binnen die fabriek waarin ze het hele productieproces onder handen nemen. Iedereen zou dus zelfstandig een deel van de confituur maken. Elk type confituur zou dan volgens eenzelfde recept kunnen worden gemaakt. Opdat al die confituur uiteindelijk onder eenzelfde label kan worden verkocht. Het zou dus iets weg

hebben van een coöperatie van zelfstandigen. Waarbij die zelfstandigen dan elk een deel van de winst per potje confituur kunnen opeisen, afhankelijk van het aantal dat ze zelf geproduceerd hebben. Zo zouden kleine zelfstandigen misschien kunnen concurreren met grote producenten. Er zou ook nauwelijks een concurrentie zijn met andere kleine zelfstandigen die confituur maken op artisanale wijze. Althans, er zou wel concurrentie zijn met hen. Maar op zeer beperkte schaal aangezien het overgrote merendeel van de markt voor commerciële confituur in handen is van grote producenten.

Zich inkopen als zelfstandige in die fabriek zou ook geen zware investering hoeven te zijn. Men zou bv. kunnen gebruik maken van maandelijkse afbetalingen, gelijkaardig aan hoe men bv. een auto zou kunnen afbetalen. Zo zouden zelfstandigen eigenlijk geleidelijk aan die investering van de overheid afbetalen. Zij zouden hierbij een deel van die fabriek kunnen afbetalen of zij zouden een deel van de uren waarin er kan gewerkt worden in die fabriek, kunnen afbetalen.

Het zou ietwat gelijkaardig zijn aan hoe het in een appartementsblok functioneert waarbij de verschillende bewoners elk een deel hebben van het grotere geheel.

Indien een zelfstandige toch diens plaats zou wensen te verkopen, dan zou er bv. de mogelijkheid kunnen zijn om die weer te verkopen aan de overheid. De zelfstandige zou dan het bedrag van diens afbetalingen terugkrijgen terwijl de

overheid diens plaats aan iemand anders zou kunnen ter beschikking stellen.

In dit voorbeeld ging het nu over een coöperatie van zelfstandigen. Maar evenzeer zou men op gelijkaardige wijze een bedrijf kunnen opstarten waarin de werknemers niet zelfstandig hun arbeid uitvoeren maar waarbij ze ook wel inspraak hebben in het beleid van dat bedrijf. In dat bedrijf zouden ze dan elk wel een specifieke rol vervullen in het productieproces.

Natuurlijk zou de overheid dan wensen dat zo'n bedrijven succesvol zouden zijn. Maar dat is eigenlijk een beetje onder controle van de overheid zelf. Want de overheid kan, als consument, zelf een afnemer zijn van bv. zulke confituur. Want zelfs een product als confituur kan prima gebezigd worden door bv. woonzorgcentra die deel uitmaken van het OCMW. Ik zie dit zelf niet echt als een inbreuk op de vrije markt omdat ik de overheid als een consument zie die zelf het recht heeft om onafhankelijk te beslissen van wie ze koopt, net zoals iedereen.

Misschien dat het wel ietwat omstreden zou zijn dat de overheid zelf zo'n fabriek zou wensen te laten bouwen. Maar daar zijn natuurlijk wel tal van alternatieve oplossingen voor. De overheid zou ook subsidies kunnen geven opdat bv. een vzw via die subsidies die taak op zich zou kunnen nemen.

Als men zo'n project zou realiseren en als zou blijken dat het naar behoren functioneert, dan zouden tal van mensen

misschien zelf ook wel in zo'n project willen stappen. Zij zouden misschien ook wel zulke arbeid verkiezen. Misschien zouden zij zelf al is kunnen geproefd hebben van zulke arbeid. In die confituurfabriek zou er bv. enige ruimte kunnen vrijgehouden worden opdat werkzoekenden, mits de nodige opleiding, daar ook zouden kunnen werken zonder dat zij zich zouden hoeven in te kopen. En dan zou er bv. de mogelijkheid kunnen zijn om mensen aanvragen te laten doen voor een ander project. Zo zou die vzw of de overheid inzien dat er voldoende vraag is naar een ander project. Zo'n vzw zou dan ook tal van mogelijke projecten kunnen aanbieden waarna men dan een vraag zou kunnen indienen om in zo'n project te stappen eens men zou beslissen om het op te starten.

Zo zouden er op termijn tal van projecten kunnen ontstaan. Zo zouden er enerzijds des te meer werknemers zijn met inspraak in het beleid en zou er ook anderzijds een des te groter gamma aan producten ontstaan die zij dan zouden produceren. Voor diegenen die in zo'n project zijn gestapt, zou het logisch zijn dat zij zelf producten zouden kopen van zulke bedrijven opdat zij elkaars economische activiteit zouden ondersteunen. En dat zou ook kunnen gemotiveerd worden. Men zou bv. een soort van cheques kunnen uitgeven, gelijkaardig aan de reeds bestaande maaltijdscheques of ecocheques. Deze cheques zouden echter dienen om producten of diensten aan te kopen die zouden geproduceerd zijn door zulke arbeiders die inspraak hebben op het beleid van hun bedrijf. En die cheques zouden dan bedoeld zijn voor die arbeiders in zulke bedrijven.

Het zou dan ook handig zijn als men met gemak zulke producten kan terugvinden op de vrije markt. Op termijn zouden er dan bv. supermarkten kunnen ontstaan die zelf het opzet zouden hebben om in hun gamma producten aan te bieden die door zulke arbeiders zijn geproduceerd. En eigenlijk zou zo'n supermarkt op een soortgelijke wijze tot stand kunnen komen als die confituurfabriek.

Stel dat de overheid (of zo'n vzw) een proefproject opstart. De overheid wenst een nogal apart 'winkelcentrum' te laten bouwen. Ze laat tal van aannemers dan een bod uitbrengen om het te laten bouwen. Het is een winkelcentrum dat eigenlijk de rol van een supermarkt nabootst. In dat winkelcentrum zou men dan een groot gamma aan producten vinden. En dat gamma zou dan vergelijkbaar zijn met het gamma van een supermarkt. Men zou een winkel kunnen vinden waar men groenten kan kopen. In een andere winkel kan men de dranken aankopen, enz. Elke winkel streeft hierbij om een deel van het gamma van een supermarkt aan te bieden. Er hoeven zelfs geen aparte kassa's te zijn per winkel. Men zou net zoals in een supermarkt naar elke winkel kunnen gaan met een karretje en pas op het einde betalen. Maar er is wel een duidelijk verschil. Die verschillende winkels, die men ook wel afdelingen zou kunnen noemen, worden zelfstandig gerund. Dus er is iemand, eigenlijk een zelfstandige, die zelf kan bepalen welk aanbod hij/zij aanbiedt. En hij/zij kan in die afdeling alles zelfstandig op orde houden. Die persoon is dan ietwat als de eigenaar van een buurtwinkel of als de eigenaar van een marktkraam. Maar de prijzen die hij/zij zou kunnen

aanbieden, zouden mogelijk lager kunnen zijn als deze van een buurtwinkel of marktkraam. Net zoals het gezamenlijke aanbod groter zou zijn als dat van een buurtwinkel. Er wordt immers een supermarkt nagebootst. Het zou als een supermarkt zijn waarin mensen een zelfstandige afdeling krijgen. De kassiers zouden dan uitbetaald kunnen worden door die zelfstandigen... of elke zelfstandige zou er een beurtrol in kunnen krijgen. De magazijniers die de vrachtwagens lossen, zouden ook uitbetaald kunnen worden door die zelfstandigen.. of ze zouden dat ook kunnen doen via een beurtrol of iets dergelijks. Maar alle winst die zij maken, zou wel degelijk voor die zelfstandigen zijn. Het is dus eigenlijk geen supermarkt van de overheid. Maar omdat zij kunnen samenspannen als zelfstandigen binnen dat winkelcentrum, kunnen zij mogelijk besparen op allerlei kosten ten opzichte van de marktkramer of eigenaar van een buurtwinkel. Zij zouden gezamenlijk immers grote aankopen doen, net zoals in een supermarkt. Zo kunnen zij mogelijk lagere prijzen en lagere transportkosten afdwingen. En zo kunnen zij mogelijk concurreren met supermarkten als zelfstandigen.

En dan houdt het toch wat steek dat zo'n supermarkt zelf ook producten in haar gamma zou opnemen die geproduceerd worden door arbeiders die ook inspraak hebben op het beleid van hun bedrijf.

Natuurlijk, als zulke bedrijven des te prominenter in de economie aanwezig zijn, dan zouden zij des te meer de

concurrentie aangaan met andere bedrijven. En dat zou kunnen leiden tot werknemers die hun baan verliezen omwille van de concurrentie met zelfstandigen. Zij zouden natuurlijk dienen opgevangen te worden door hen bv. automatisch een plaats aan te bieden binnen zo'n coöperatief bedrijf.

Het doet me eigenlijk denken aan een ietwat gelijkaardige maatregel. Via het Europees fonds voor aanpassing aan de globalisering (EGF) kunnen mensen beroep doen op een vergoeding wanneer ze hun baan zouden verliezen omwille van de globalisering. Het is natuurlijk positief dat men daarop beroep kan doen. Maar die maatregel lijkt niet de globalisering te bestrijden. En aangezien globalisering er nog steeds volop lijkt te zijn, lijkt men eigenlijk eerder de globalisering goed te praten via het aanbieden van zo'n maatregel.

Het lijkt dan positiever om een maatregel te promoten waarbij men niet de globalisering goedpraat maar het bestaan van zulke coöperatieve bedrijven goedpraat via een maatregel die hulp biedt aan diegenen die hun baan daardoor zouden verliezen.

Tegelijkertijd bestrijdt men zo ook de globalisering en multinationals. Zo'n confituurfabriek zou bv. een stukje van de markt kunnen afnemen die anders in het bezit zou zijn van multinationals die confituur verkopen. Het zorgt dus voor een zekere omkering van die economische voedselketen.

En dit leidt tot tal van positieve gevolgen. Het zou bv. kunnen leiden tot de creatie van jobs. Als een deel van de confituur die in België wordt verkocht bv. in het buitenland zou geproduceerd worden, wat vast het geval is, dan gaat de verkoop van confituur eigenlijk niet gepaard met Belgische jobs. Wanneer dan een groter deel van de markt in het bezit komt van bedrijven die wel al hun confituur in België produceren, dan lijken er in hun totaliteit meer Belgische jobs nodig te zijn voor die productie van confituur die in België wordt verkocht. En als men dan zo jobs kan creëren dan zou de staat ook meer inkomsten kunnen verwerven via de bedrijfsvoorheffing en sociale bijdragen van die arbeiders. En als er zo'n creatie van jobs zou zijn dan zou het bovendien relatief makkelijk kunnen zijn om mensen die hun job zouden verliezen door de bestrijding van multinationals, een nieuwe te kunnen aanbieden.

Bovendien zou de staat ook inkomsten verwerven doordat multinationals geregeld belastingen ontwijken en ontduiken. Zo'n coöperatie van zelfstandigen lijkt echter aanvankelijk geen multinational te zijn en zal misschien ook moeilijker uitgroeien tot een multinational. Zo zou de opkomst van zulke zelfstandigen kunnen leiden tot minder ontduiking en ontwijking van belastingen. Opdat de overheid meer inkomsten kan verkrijgen.

Daarnaast is de groei van arbeid in zulke coöperatieve bedrijven ook belangrijk omwille van de groeiende automatisering in de economie. Meer automatisering zou jobs

kunnen laten verdwijnen. Echter, voor diegenen die eigenaar of mede-eigenaar zijn, is automatisering binnen hun bedrijf geen probleem. Als iemand die zelfstandig bier brouwt bv. een brouwinstallatie zou aankopen opdat er veel arbeid geautomatiseerd zou worden, dan is dat voor die brouwer geen probleem omdat hij/zij zich daarom niet hoeft buiten te gooien. Hij/zij zou minder hoeven te werken maar zou de eigenaar blijven van de vruchten van die arbeid. Dus door meer arbeid aan te bieden waarvan de werknemers zelf eigenaar of mede-eigenaar zouden zijn, maakt men de economie resistenter tegen de schadelijke gevolgen van automatisering in de economie.

In de volgende teksten in dit hoofdstuk zal men ideeën terugvinden die een aanvulling kunnen betekenen voor de ontwikkeling van zo'n economie.

3. Crowdfunding van de economie

Crowdfunding zou een alternatieve wijze kunnen zijn om bedrijven te financieren waarvan de werknemers dan mede-eigenaar zouden zijn. Als een vzw bv. via crowdfunding aan de nodige inkomsten zou raken om zo'n bedrijf op te starten, dan zou die vzw hen onmiddellijk kunnen vergoeden door hen producten aan te bieden van andere coöperatieve bedrijven. En die bedrijven zouden dan hiervoor vergoedt worden door die vzw. Men zou kunnen denken dat dit een nuloperatie is omdat die vzw eigenlijk het geld van die crowdfunding stort aan die bedrijven die de crowdfunders zou vergoeden. Maar ondertussen heeft men wel klanten gelokt naar die bedrijven.

Bovendien zouden die crowdfunders niet meteen al die producten wensen aan te kopen. Het zou handiger zijn dat zij worden vergoed met een bepaald tarief op een kaart. Een tarief dat gelijk zou kunnen zijn aan het bedrag dat zij hebben gegeven via die crowdfunding. En met die kaart zouden zij dan, naar geloven, producten kunnen aankopen van zulke coöperatieve bedrijven. Dit wil dan eigenlijk zeggen dat die vzw uitstel krijgt van betaling. Die vzw krijgt eerst het geld via die crowdfunding maar zal slechts geleidelijk aan dat geld storten aan die bedrijven wanneer die crowdfunders dan een aankoop zouden doen via het tarief op hun kaart. Opdat het misschien mogelijk zou zijn dat die vzw via die crowdfunding wel degelijk tijdelijk over voldoende geld beschikt om een nieuw project op te starten. Het zou dus het proces kunnen versnellen.

Crowdfunding kan echter ook toegepast worden op een alternatieve wijze, namelijk, met het opzet om zelf mede-eigenaar te worden van het project dat men financiert.

Stel bv. dat enkele mensen beslissen om een groepsaankoop te doen voor de aankoop van een windmolen. Ieder geeft dan eenzelfde som geld uit opdat de windmolen kan gebouwd worden. Er wordt een contract getekend waarin staat dat de kosten van het onderhoud van die windmolen, en mogelijke andere kosten, gedeeld worden. De windmolen wordt dan gebouwd. En alle investeerders kunnen dan genieten van de elektriciteit die deze windmolen oplevert. En bij een overschot van elektriciteit zou men die elektriciteit kunnen

verkopen om dan de winst te delen onder de investeerders. Natuurlijk is het mogelijk dat sommige investeerders meer elektriciteit gebruiken dan andere. En men zou natuurlijk daar regelingen rond kunnen treffen. Zodat men bv. zou horen te betalen wanneer men meer verbruikt dan een bepaalde waarde. Maar het is dus mogelijk dat men eigenlijk zelf die windmolen gaat bezitten. Of toch een stukje ervan. En dat geeft een zekere controle. Er is dan geen winstmarge die gaat naar één of ander bedrijf. En men zou zelf gezamenlijk beslissen wat voor windmolen men wenst.

Zulk project zou evenzeer kunnen opgezet worden door de overheid of door een bedrijf. Waarbij de overheid of dat bedrijf dan een windmolen laat bouwen om die dan te verkopen aan een heel aantal mensen die elk eenzelfde bedrag betalen. Net zoals er een bedrijf zou kunnen bestaan dat mensen helpt bij het opzetten van hun eigen project.

En dit is natuurlijk niet alleen toepasbaar op een windmolen. Het zou bv. evenzeer kunnen gaan over het aannemen van een tuinier. Hierbij zouden een aantal mensen in een regio akkoord kunnen gaan om een tuinier voor hen te laten werken. Ze stellen dan een uurloon op en een contract op waarin gesteld wordt dat zij hun tuin zullen laten onderhouden door die tuinier. Hij/zij zou nog steeds zelfstandig werken en zou diens agenda zelf kunnen opstellen. Maar al diens klanten zijn ook een beetje diens werkgever. En hij/zij zou mogelijk aan een lager uurloon werken dan de tuinier die volkomen zelfstandig is. In ruil daarvoor krijgt die

tuinier werkzekerheid. Men zou trachten te zorgen dat die tuinier voldoende uren per maand kan werken voor hen. En vele mensen zouden misschien wel tuinier willen worden als zij zouden weten dat zij voldoende werkzekerheid zouden hebben. Er zou dus een markt voor kunnen zijn. Maar het mes snijdt hier wel langs twee kanten. Zo'n tuinier zou de concurrentie aangaan met andere tuiniers. Wat dan negatief zou zijn voor hen. Tegelijkertijd biedt het wel een kans om een middenweg op te zoeken tussen de pure zelfstandige en de 'loonslaaf'. Omdat men min of meer een vast loon zou kunnen verzekerd zijn zonder al te veel onafhankelijkheid hoeven op te geven. Er schuilen dus negatieve en positieve aspecten in.

Mij lijkt het wel positiever te zijn dat crowdfunding zou gebruikt worden om mensen mede-eigenaar te laten zijn van hun arbeid. Stel bv. dat men via zulke crowdfunding een confituurfabriek zou financieren waarvan de crowdfunders dan zelf elk een beetje de mede-eigenaar zouden zijn. Zij kunnen dan elk een deeltje van de winst opstrijken en de werknemers van die fabriek zouden dan simpelweg aan een vast loon kunnen werken, zoals dat gebruikelijk het geval is. Zij zouden dus geen recht hebben op de winst van dat bedrijf omdat ze er geen eigenaar van zijn. Zij worden aangeworven als werknemer. Men zou het dan nog steeds als een coöperatief bedrijf kunnen beschouwen... maar dan wel in een andere context. Zo'n bedrijf zou coöperatief in handen zijn van die crowdfunders... en niet in handen zijn van die werknemers.

4. Vrije arbeid

Hier wordt er getracht om ‘vrije arbeid’ te creëren. Hiermee bedoel ik dat een deel van de economie zou zijn afgestemd op mensen die in bedrijven kunnen werken zonder hierbij te hoeven solliciteren. Of waarbij de sollicitatie helemaal niet streng is. Natuurlijk zou een bedrijf daar liever niet op ingaan. Zij wensen vast strenge sollicitaties wanneer zij iemand wensen aan te nemen. Maar die vrije arbeid is ook niet zozeer bedoeld om te dienen in een ‘traditioneel bedrijf’.

Neem bv. dit specifieke voorbeeld van “De loods”, zoals ik het noem. In sommige gemeenten is het mogelijk om allerlei gereedschap van de gemeente te gebruiken voor een bepaald jaarlijks tarief. Ik vroeg me af of het niet mogelijk zou zijn om dat niet slechts te kunnen doen voor gereedschap maar ook voor arbeid zelf. Het zou dan niet gaan om een jaarlijks tarief maar om een tarief per uur.

Iedereen zou dan aan de slag kunnen gaan naar gelang hun vaardigheden. Hun vaardigheden zouden zij kunnen aantonen via hun werkverleden en hun diploma’s of getuigschriften.

Als iemand nu wil gebruik maken van die loods om een bepaalde taak te laten klaren, dan kan daarop gereageerd worden door de mensen die zich aangeboden hebben om voor die loods te werken. Als zij inderdaad over die vaardigheden zouden beschikken, dan kunnen zij dan die taak gaan klaren.

Het speciale aan die loods is dat die loods een groot gamma aan werktuigen zou bevatten. Opdat er eigenlijk een grote

verscheidenheid aan arbeid kan worden uitgevoerd met behulp van die werktuigen in die loods.

Maar alhoewel dit idee zou kunnen werken, lijkt het me twijfelachtig of een gemeente zo'n idee zou durven doorvoeren. Want men zou immers zo concurrentie bieden aan andere zelfstandigen. Al is het dan wel in het voordeel van de arbeiders van die loods.

Maar zelfs wanneer een gemeente het niet zou ondernemen, zou het mogelijk kunnen zijn om zo'n project te financieren als een vzw.

In principe zou er bv. een vzw kunnen zijn die zelf allerlei 'faciliteiten' kunnen bouwen die dienen voor de vrije arbeid. Die loods is maar één specifiek voorbeeld. Zo werd er voorheen reeds voorgesteld om mensen zelfstandigheid te geven in de setting van de moderne geïndustrialiseerde economie. Zo zou een vzw bv. een confituurfabriek kunnen laten bouwen waarin mensen zelfstandig het hele productieproces op zich nemen. Wel, een vzw zou ook zo'n project kunnen opstarten met het opzet om 'vrije arbeid' te stimuleren. Men zou dan vrij zijn om daar te werken wanneer er daar een plaats vrij is. En men zou vrij zijn om elders te gaan werken wanneer men het zo zou wensen. Er zou weliswaar een opzichter kunnen zijn die hen helpt om hen het productieproces uit te leggen. Maar er zouden verder geen sollicitaties of geen strenge sollicitaties dienen te zijn voor eenieder die daar eens wenst te gaan werken.

En als er dan meerdere van die faciliteiten zouden ontstaan dan zouden mensen zelfs kunnen kiezen waar ze gaan werken. Zolang er dan ergens een plaatsje vrij is, zouden zij vrij zijn om daar te gaan werken. Zo zouden mensen in staat zijn om een grotere verscheidenheid aan werk op zich te nemen. Het is als jobhoppen maar dan veel vergemakkelijkt. Het enige wat men dan vast zou hoeven te doen, is om op voorhand aan te kondigen wanneer men wenst te veranderen opdat anderen een kans krijgen om die plaats tijdig in te nemen. Als men dit echt simpel wenst te laten gebeuren, zou men dit zelfs online kunnen doen. Mensen zouden dan online zich kunnen uitschrijven en inschrijven voor een job in één van die faciliteiten. Dit geeft enorme flexibiliteit. Het maakt het ook veel makkelijker voor werkzoekenden en zeker voor mensen die werkloos zijn geweest voor lange tijd. Zij zouden dan de kans krijgen om in één van die faciliteiten aan het werk te gaan, net zoals iedereen. Doordat arbeid dan zo toegankelijk is, zou men vast ook in enige mate kunnen voorkomen dat mensen zo langdurig werkloos zouden zijn. Het is in deze context dat de overheid zou kunnen bereid zijn om te investeren in zulke vrije arbeidseconomie.

Misschien dat de overheid bv. de reeds bestaande maatwerkbedrijven (wat men voorheen de sociale werkplaats of beschutte werkplaats noemde) deels zou kunnen ter beschikking stellen voor zulke vrije arbeid. Zo'n maatwerkbedrijf zou dan deeltijds kunnen openstaan voor eenieder die daar zou wensen te werken.

Echter, als de overheid of zo'n vzw niet zulke stappen zou ondernemen, dan zijn er nog steeds mogelijkheden om zo'n gelijkaardige economie zelf te laten ontstaan. Dit zou bv. kunnen gaan via een groepsaankoop of een soort van crowdfunding.

Het eerste wat men dan dient te hebben zijn projecten en de plannen voor zulke projecten opdat men kan trachten om ze te realiseren via crowdfunding. Mensen of bedrijven zouden zulke plannen en zulke projecten kunnen aanbieden op websites bestemd voor crowdfunding. En eens zo'n project is aangeboden, dan zouden mensen kunnen bieden.

Stel bv. dat er een project is om een faciliteit op te starten waar 20 mensen tegelijkertijd zouden kunnen werken en stel dat de raming van de kosten neerkomt op één miljoen euro. Stel dat men die faciliteit dan 24/24 en 7/7 zou kunnen gebruiken. Dat staat gelijk aan 168 uren per week. Als er 20 mensen tegelijkertijd kunnen werken, dan kunnen zij gezamenlijk $20 \times 168 = 3.360$ uren per week werken. Als men die één miljoen euro deelt door 3.360 uren, dan komt men uit op zo'n kleine 300 euro per uur per week. Als iemand wilt werken in die faciliteit en als die persoon er 20 uur wilt werken per week, dan zou die persoon $20 \times 300 = 6.000$ euro kunnen investeren. En dan zou die persoon ook recht hebben om daar die 20 uren te presteren. Men zou dus uren kopen. En als alle uren zijn verkocht, dan zou men één miljoen euro moeten hebben verzameld. En dit is nog een simpel voorbeeld. Men zou dan ook nog verschillende prijzen

kunnen hanteren voor daguren, nachturen en weekenduren. Net zoals men zou kunnen vragen om mensen een percentage meer te laten betalen voor in het geval dat de raming te laag zou zijn. Maar het geeft reeds aan hoe het ongeveer zou werken.

En zo zouden er dan tal van faciliteiten kunnen ontstaan waarin mensen zich inkopen. Ze zouden mede-eigenaar worden en ze zouden steeds het recht hebben om hun deel, en dus hun uren, te verkopen.

Dit is nog niet hetzelfde als die vrije arbeidsmarkt zoals die voorheen besproken was. Maar in principe zou iemand zich bv. kunnen inkopen in 5 verschillende faciliteiten om er elk één dag te werken.

Daarnaast zou dit systeem kunnen uitgebreid worden met tal van opties. Er zou bv. een ruil van uren kunnen georganiseerd worden met wederzijds akkoord. Of zo'n faciliteit zou enkele uren kunnen vrijhouden opdat ze kunnen geboekt worden zonder dat men mede-eigenaar is. Enz.

Goedkopere woningen

1. Het woon-werkcomplex

In het vorige hoofdstuk werd reeds gesproken over bedrijven waarin de werknemers inspraak hebben. Zij zouden mede-eigenaar zijn. Dit was al vrij alternatief op zich. Maar men zou het nog alternatiever kunnen maken.

Wat als men zou kunnen wonen in dat bedrijf? Men zou dan een soort van woon-werkcomplex creëren. Het zou gelijkaardig zijn aan hoe het er reeds aan toe kan gaan op een schip of hotel waarbij de werknemers dan in dat schip of hotel zouden kunnen overnachten. Het hoeft dus niet te gaan om een officieel adres. Dat is vast moeilijk te bekomen want het bedrijf zou zich immers in een industriezone kunnen bevinden, waar men niet zomaar kan gaan wonen. Echter, misschien is dat voor sommige mensen geen probleem. Iemand die bv. meegaat op een cruiseschip om er te werken, heeft daar ook geen officieel adres op zo'n schip maar dat hoeft eigenlijk altijd niet uit te maken.

Toch zou het ook mogelijk kunnen zijn om een bedrijf te creëren waar men wel een officieel adres zou kunnen krijgen. Zo zou er een woonblok kunnen zijn die deel uitmaakt van dat bedrijf. En die woonblok zou zich dan kunnen bevinden in een zone waar men officieel mag wonen.

Wat is nu een voordeel van zo'n woon-werkcomplex? Wel, het zou kunnen goedkoper zijn.

Voor werknemers die mede-eigenaar zijn en die zich inkopen in hun bedrijf, is het misschien slechts een kleine meerkost om zich in te kopen in een bedrijf dat uitgerust is met enkele kamers of studio's waarin zij dan kunnen slapen. Er zou ook een zeker comfort kunnen zijn doordat er evt. een gezamenlijke keuken zou kunnen zijn waarin er voor hen gekookt wordt... door een kok die ook mede-eigenaar zou kunnen zijn van zo'n bedrijf.

Als men dit vergelijkt met iemand die een studio dient te huren, zou het duidelijk kunnen worden dat zo'n woon-werkcomplex een heel stuk goedkoper kan zijn. Zo'n woon-werkcomplex zal misschien niet de beste optie zijn voor iemand die een vaste relatie heeft en/of kinderen heeft. Immers, als men daar geen officieel adres is, zou het verblijf in dat woon-werkcomplex kunnen voorbehouden zijn aan zij die daar werken. Maar natuurlijk, als men zich makkelijk zou kunnen inkopen en uitkopen in zo'n bedrijf, dan zou het alsnog aantrekkelijk kunnen zijn dat iemand die alleenstaand is, al was het maar voor enkele jaren, zich zou inkopen in zo'n bedrijf om er zo goedkoop te kunnen verblijven.

Omdat het goedkoper zou zijn voor de werknemers zou het bovendien kunnen mogelijk zijn om de prijzen van hun producten wat te verlagen. De werknemers verdienen er dan natuurlijk minder aan maar soms zou het nodig kunnen zijn om de prijs te verlagen wanneer de concurrentie hard is. En het zou kunnen veroorloofd worden om die prijs te verlagen

doordat die werknemers goedkoop kunnen verblijven in dat woon-werkcomplex.

Zo'n woon-werkcomplexen zouden daarnaast ook een verblijf kunnen aanbieden zonder zelf veel extra ruimte in beslag te nemen. Dit kan een voordeel hebben in naties die vrij dichtbevolkt zijn.

2. Het gedeelde land

“Welkom, welkom. Ik heb de eer u de legende te vertellen van de eerste geprivatiseerde staat, genaamd, Het Gedeelde Land.

O, wat een vreemde staat het was! Wel, geen officiële staat. Eerder een gemeenschap die onafhankelijk georganiseerd was in een land. En op een wijze die zeer verschillend was van de rest van het land.

In het Gedeelde Land, doorheen de zogenaamde stadstaat, werd er gekookt voor tientallen mensen tegelijk. Want ze dachten dat het minder moeite zou kosten om één maaltijd voor tien mensen klaar te maken dan voor tien mensen om één maaltijd klaar te maken. En zo aten ze tezamen, doorheen de stadstaat. En op elke eetplaats kon men maar kiezen tussen enkele maaltijden. Maar met al die verschillende eetplaatsen om uit te kiezen, was er zo'n ruime keuze aan maaltijden. En zij waren gelukkig.

In het Gedeelde Land, waren er doorheen de stadstaat allerlei badplaatsen. En alhoewel men kon baden en douchen met alle privacy die men maar wenste, toch werden die badplaatsen

gedeeld door iedereen. En dagelijks werden die badplaatsen gereinigd. En zij waren gelukkig.

En ja, uiteraard waren er ook slaapkamers, kleine en grote, in zovele stijlen, doorheen de stadstaat, met alle privacy die men kon wensen. Maar elke nacht kon een familie of een persoon in een andere kamer slapen. Want ook die slaapkamers werden gewisseld.

En er was entertainment, met kleine bioscopen en cafeetjes doorheen de stadstaat. Open voor iedereen. En alles was gratis.

Wat een merkwaardige staat het was. Je kan het je vast voorstellen hoe sociaal het leven in het Gedeelde Land kon zijn. Men leerde elkaar kennen want men zag elkaar overal.

En iedereen die niet te jong of te oud was, werkte. Sommigen kookten. Sommigen reinigden de badplaatsen. Sommigen deden herstellingswerken. Enz. Maar zelfs de jobs konden gewisseld worden.

En ze werden zelfs niet betaald voor hun werk. En toch deden ze het, voor elkaar. Ja, het werken was wel verplicht. En ja, er kwamen klachten als iemand het werk niet naar behoren had uitgevoerd. Maar toch deden ze met voldoening hun werk in hun leefruimte.

Wat dat was het eigenlijk, één grote leefruimte. Eén groot gebouw waarin ze vertoefden. Er waren geen huizen. Ze leefden allemaal in die leefruimte, ergens aan de rand van een stad.

Maar ze waren niet compleet zelfvoorzienend. Dus geld moest binnenstromen. En het stroomde binnen doordat het Gedeelde Land voorzien was op toerisme. En het Gedeelde Land was populair onder toeristen. Velen wensten om dit bijzondere leven is te ervaren.

Echter, ook dan stroomde er nog onvoldoende geld binnen om alle kosten aan energie, voedsel en andere kosten te dekken. Gelukkig werkte een deel van haar inwoners ook buiten het Gedeelde Land. Zij schonken dan vrijwillig een groot deel van hun loon. In ruil hiervoor werden zij natuurlijk ontheven van vele taken die dienden te gebeuren in het Gedeelde Land.

En zo bleef het Gedeelde Land overeind. Soms maakte het Gedeelde Land zelfs winst. Een winst die verdeeld werd onder haar bevolking.

Maar misschien is het ook niet zo verrassend dat het Gedeelde Land ook financieel kon gedijen. Want ze leefden efficiënt. Met minder keukens, minder douches en minder huishoudtoestellen om in te investeren. Omdat alles gedeeld werd. En met één groot energie-efficiënt gebouw. En zonder rijkaards die met het geld aan de haal konden gaan.

Nu vraag jij je misschien af... hoe is het Gedeelde Land dan ontstaan?

Wel, het is hier dat de legende begint. Het Gedeelde Land kwam tot stand door crowdfunding. Berekeningen werden gemaakt omtrent hoeveel het zou kosten om het Gedeelde Land te bouwen. En door dit bedrag te delen door het aantal

bewoners dat het Gedeelde land zou gaan voorzien, had men een idee omtrent hoeveel elke toekomstige bewoner zou dienen te geven om het Gedeelde Land te verwezenlijken.

En zo startte men het crowdfunding project. Het was tot dan toe het grootste crowdfunding project dat men ooit begonnen was. En de twijfel of dit project kon slagen was dan ook enorm. Maar de interesse, mede door de media-aandacht, was zo groot dat men in minder dan een week tijd de beoogde som geld reeds verzameld had.

En vier jaar later was het daar ook werkelijk, helemaal klaar om in te wonen. En zo werd het Gedeelde Land de inspiratiebron tot de vele andere stadstaten die later zijn ontstaan. Elk met hun eigen levenswijze, hun eigen volk en hun eigen cultuur.”

3. Integratie van woning met omgeving

In een land zoals België is er een druk op de landelijke omgeving door de steeds nieuwe verkavelingen. Dit geeft ook aanleiding tot meer beton en andere verharding. Zo is er meer afwatering via riolen en is er minder water dat in de grond kan dringen. Dit kan men natuurlijk allemaal als negatief aanzien. Eén voorgestelde oplossing is dan de betonstop die er in 2040 zou komen. Hiermee wenst men dan de groei van verkavelingen ernstig te bemoeilijken.

Maar wat als de bevolking in stijgende lijn zou gaan? Waar dienen zij dan te wonen? Als men dan geen nieuwe bouwgronden meer wilt toestaan, dan zullen er meer mensen

dienen te wonen op de bestaande bouwgronden. Men zou meer appartementsblokken dienen te bouwen in dorpskernen en in steden opdat men meer woningen verkrijgt zonder nieuwe bouwgronden te hoeven aanboren. Natuurlijk, diegene die een bouwgrond heeft of diegene die een bouwgrond koopt, wil er daarom nog geen appartementen op neerplanten. Misschien zal er zich geen probleem stellen maar het is wel ietwat onzeker of er dan voldoende nieuwe appartementen zouden ontstaan om de vraag naar woningen bij te houden. Indien dat niet het geval zou zijn, dan zal de vraag het aanbod overstijgen. Waardoor woningen duurder zouden worden. Daarnaast zouden er sowieso meer mensen in appartementen dienen te wonen. Terwijl zij misschien niet altijd de vragende partij zijn. Alsook lijken woonreservegebieden kunnen geschrapt te worden. Dat zijn de gebieden die bestemd waren om ooit verkaveld te worden maar niet langer zouden mogen verkaveld worden. En zij die grond hebben in zo'n woonreservegebied zouden vergoed worden. Men mag zo'n vergoeding uiteraard als terecht beschouwen maar uiteindelijk zal het de bevolking zijn die onrechtstreeks een deel van die vergoedingen betaalt via het belastinggeld waarmee zij de staatskas spijzen.

Misschien is er ook een alternatieve aanpak mogelijk. Hierbij zou men dan wel nieuwe woningen toestaan in de bestaande woonreservegebieden. Maar die nieuwe woningen zouden aan andere voorwaarden dienen te voldoen. Ze zouden meer dienen geïntegreerd te zijn met de omgeving. Zo bestaan er bv. reeds lang woningen die eigenlijk in grote mate omringd

zijn met grond en begroeiing langs de muren en het dak. Zij hebben dan ook iets weg van de weliswaar fictieve huisjes van de hobbits in Lord of the Rings. Voorbeelden van zulke begroeide huizen zijn te vinden in de turfhuizen in IJsland of de huizen ontworpen door architect Peter Vetsch.

Een turfhuus in Bakkagerði, IJsland. Foto van Michal Klajban

Huizen ontworpen door Peter Vetsch in Zwitserland. Foto door Roland zh.

Zulke huizen lijken meer deel uit te maken van het landschap en zijn zo minder storend in het landschap. Evenzeer zouden ze zelfs als een aanvulling van het landschap kunnen beschouwd worden. Ze zouden immers soms net het landschap wat mooier lijken te maken.

Natuurlijk mag er toegegeven worden dat dit een zeer alternatieve aanpak is. Het lijkt perfect mogelijk te zijn maar het is zeer ongebruikelijk om zulke huizen te bouwen. Die huizen hebben natuurlijk wel het voordeel dat zij niet hoeven te zorgen voor nieuwe verharding in de omgeving. Zij lijken ook minder storend te zijn in het landschap. Als men zulke woningen zou toestaan in die woonreservegebieden dan zou men ook geen vergoedingen hoeven uit te betalen zoals dat wel het geval zou zijn bij de schrapping van woonreservegebieden.

Men zou dan zelfs nog een stap verder kunnen gaan. Men zou bv. evenzeer een weide kunnen vullen met tal van zulke woningen. Op die weide zouden dan zelfs bv. schapen kunnen lopen die daar grazen. De mensen wonen dan weliswaar midden tussen de schapen die daar grazen rond hun huizen en aan hun huizen, die immers met gras begroeid zouden zijn. Het gevolg is dat men in de natuur leeft zonder het landschap al te zeer aan te tasten en zonder die kostbare weide op te offeren voor woningen. Beiden zouden samen bestaan.

Als zulke realisaties grotendeels als acceptabel zouden geacht worden, dan kan men hier en daar zulke projecten opstarten. Met het gevolg dat er meer ruimte ontstaat voor woningen. Zo

kan zelfs het aanbod des te meer de vraag gaan overstijgen. Als men des te meer woningen of gronden voor woningen kan aanbieden, dan wordt het immers moeilijker om zo'n woning of zo'n grond te verkopen omdat er zoveel te koop zouden staan. En dit heeft dan een invloed op de prijs van die woning of grond. Die zou neigen te dalen. En er zou zelf controle over zijn. Aangezien men zelf kan bepalen in welke mate men zulke nieuwe begroeide huizen zou toestaan. Men zou dus min of meer naar believen kunnen bepalen in welke mate men de prijzen van vastgoed en gronden zou laten dalen.

Is dat positief? Voor diegenen die een woning of grond wensen te kopen, lijkt dat natuurlijk positief te zijn. Aangezien zij dan minder dienen te investeren en minder zware leningen dienen aan te gaan. Voor diegenen die hun grond of woning verkopen, is het net negatief. Aangezien zij er minder geld zouden voor krijgen. Het mes snijdt dus onvermijdelijk aan twee kanten. Wat men op zijn minst wel zou kunnen voorkomen, is dat de prijzen van woningen nog meer zouden stijgen.

Een daling is ook mogelijk om te bekomen, al speelt dat dan weer in het nadeel van de nog te bespreken fractionele lening. Als mensen immers een woning met verlies zouden neigen te hoeven verkopen, dan zou het weer des te interessanter kunnen worden om te huren i.p.v. zo'n fractionele lening aan te gaan.

4. Fractionele lening bij de aankoop van een woning

Stel dat iemand zo'n 45 jaar oud is en een lening wilt aangaan om een woning te kunnen kopen. En stel dat die persoon voorheen al die jaren huur heeft betaald zodat die persoon weinig kapitaal heeft kunnen vergaren. Dan zal het voor die persoon enorm moeilijk worden om zo'n lening te krijgen omdat men bij de bank zou menen dat die persoon nooit diens lening zou kunnen afbetalen. En dan zou die persoon zich mogelijk gedwongen zien om toch huur te blijven betalen.

Nochtans lijkt er toch een alternatieve piste te zijn, namelijk, dat men 'een deel van de woning' zou kunnen aankopen. Het zou als volgt gaan: die persoon zou toch een lening kunnen krijgen omdat het niet de bedoeling zou hoeven te zijn dat die persoon diens hele lening afbetaalt. Wanneer die persoon dan bv. 60 jaar is en bijna op pensioen gaat en het zich niet langer wilt veroorloven om die lening te blijven afbetalen, dan zou die persoon kunnen kiezen om diens lening stop te zetten. Ondertussen zou die persoon dan wel zo'n 15 jaar reeds diens lening hebben afbetaald. Alleen heeft die persoon dan niet voldoende afbetaald om diens woning te kunnen behouden. Dus die persoon zou dan wel degelijk een nieuwe woonst dienen te zoeken. Maar stel nu dat die persoon een lening had aangegaan met een termijn van 25 jaar. Die persoon zou dan nog 10 jaar dienen af te betalen maar besluit om in plaats daarvan zijn/haar woning te verkopen. Laat me bv. aannemen dat hij/zij diens woning, bv. een kleine studio, verkoopt voor 180.000 Euro. De koper heeft echter niet meteen 180.000

Euro liggen. De koper dient zelf een lening aan te gaan. Echter, hij/zij gaat akkoord om die lening van de verkoper over te nemen. Ook de bank zou dienen akkoord te gaan. Maar laat me aannemen dat de bank in dit voorbeeld ook akkoord gaat met die overdracht. Voor de bank hoeft het in principe immers niet uit te maken wie het resterende bedrag van die lening afbetaalt. Als de bank haar geld maar heeft.

Stel dat de verkoper, de eerste lener, een lening had aangegaan voor 160.000 Euro met maandelijkse afbetalingen aan een vast tarief. Ik heb (anno 2019) online eens een simulatie gedaan omtrent zo'n lening. De eerste simulatie die ik vond, één van KBC, gaf maandelijkse afbetalingen van zo'n 700 Euro op een termijn van 25 jaar. Zo zou men in totaal 210.000 Euro afbetalen in die 25 jaar. Als de eerste lener reeds 15 jaar afbetalingen had gedaan, dan zou de tweede lener nog voor 10 jaar die lening dienen af te betalen. Maar die tweede lener heeft dan ook wel recht op een deel van het geld van die lening. De eerste lener kreeg 160.000 Euro bij het aangaan van die lening maar betaalde ze maar voor 60% af (15 van die 25 jaar). Dit wil zeggen dat 40% onbetaald bleef. Daar heeft de eerste lener geen recht op. Die tweede lener gaat die resterende 40% afbetalen. Hij/zij heeft dan ook recht op 40% van die 160.000 Euro = 64.000 Euro. De eerste lener zou dan 64.000 Euro dienen te betalen aan die tweede lener. Natuurlijk, misschien heeft die eerste lener die 64.000 Euro niet ter beschikking. Dit is echter geen probleem want de tweede lener zou immers de woning kopen voor 180.000 Euro. Zo zou men dan kunnen stellen dat de tweede

lener dan $180.000 \text{ Euro} - 64.000 \text{ Euro} = 116.000 \text{ Euro}$ dient te betalen aan de eerste lener. Maar natuurlijk, misschien heeft die tweede lener ook geen 116.000 Euro ter beschikking. De tweede lener zou echter wel een bijkomende lening kunnen aangaan. De tweede lener zou immers nog maar voor 64.000 Euro lenen. Dit zou natuurlijk onvoldoende kunnen zijn. Via die bijkomende lening zou de tweede lener dan 116.000 Euro kunnen betalen aan die eerste lener.

Nu kan men nog is de rekening maken. Stel dat de eerste lener de woonst had gekocht voor 160.000 Euro . Hij/zij gaat ook een lening aan voor 160.000 Euro . De eerste lener bezit dan de woning maar al het geleende geld verdwijnt meteen naar de verkoper. Wanneer de eerste lener zijn/haar woning verkoopt aan de tweede lener, draagt de eerste lener hierbij 64.000 Euro over. Er gaat dus 64.000 Euro van de eerste lener naar de tweede lener. De eerste lener zou dan 64.000 Euro in het rood staan. Maar hij krijgt wel 180.000 Euro van de tweede lener voor de aankoop van die woning. Hij is dus eigenlijk $180.000 - 64.000 = 116.000 \text{ Euro}$ rijker. Ondertussen betaalde die eerste lener wel voor 15 jaar die lening af. Dan betaalt hij/zij in totaal $700 \text{ Euro} \times 12 \times 15 = 126.000 \text{ Euro}$ af aan de bank. De slotsom is dus: $116.000 - 126.000 = -10.000 \text{ Euro}$. Hij/zij staat dus 10.000 Euro in het rood. Hoe kan men dat verklaren? Men kan het ook zo berekenen: voor die lening van 160.000 Euro diende er in totaal 210.000 Euro afbetaald te worden. Men zou dus $210.000 - 160.000 = 50.000 \text{ Euro}$ meer betalen dan dat men krijgt. En dit op een termijn van 25 jaar. Dit is dan eigenlijk

50.000 Euro / 25 = 2.000 Euro per jaar. Bij vaste maandelijkse afbetalingen gedurende 15 jaar, geeft dat dan: 2.000 Euro x 15 = 30.000 Euro. Dat is dan 30.000 Euro verlies voor die eerste lener. Maar de eerste lener maakt 20.000 Euro winst door de woonst voor 20.000 Euro meer te verkopen. (180.000 – 160.000 = 20.000 Euro). Zo maakt de eerste lener uiteindelijk 10.000 Euro verlies. Hier wordt dan weliswaar geen rekening gehouden met de schrijfkosten. Bij 10% schrijfkosten komt er 10% van 160.000 Euro bij. Dat is 16.000 Euro. Zo maakt de eerste lener dan eigenlijk in totaal 26.000 Euro verlies.

Wat als de eerste lener dan in plaats daarvan een studiotje had gehuurd gedurende 15 jaar aan 400 Euro per maand? Dat zou dan $400 \times 12 \times 15 = 72.000$ Euro gekost hebben. Dat is maar liefst een verschil van $72.000 - 26.000 = 46.000$ Euro! Natuurlijk, een woning zou men dienen te onderhouden en dit kost ook geld. Toch lijkt het me winstgevender te kunnen zijn.

Daarom lijkt het beter voor hem/haar om voor zo'n fractionele lening te kiezen dan om te kiezen voor het huren van een gelijkaardige woonst.

Het lijkt bovendien ook positief te zijn voor de bank zelf. De eerste lener zou in dat voorbeeld immers reeds voor 96.000 Euro geleend hebben. De rest werd immers overgedragen. De tweede lener zou voor 64.000 Euro overdragen. Maar zou bovendien ook nog een tweede lening aangaan. Als de tweede lener voor het totale bedrag van de aankoop zou lenen, net zoals de eerste lener, dan zou de tweede lener in totaal voor

180.000 Euro lenen. Dan dient er nog een lening van 180.000 – 64.000 = 116.000 Euro aangegaan te worden. Beide leners lenen dus samen 96.000 + 180.000 Euro = 276.000 Euro voor diezelfde woonst. De bank kan dus voor meer geld leningen aangaan. En dit aan één stuk door van de eerste lener op de tweede lener.

Bovendien zou er zelfs de kans bestaan dat de tweede lener zelf kiest voor een fractionele lening. Opdat er een derde lener zou komen en opdat de bank nog voor meer geld zou kunnen uitlenen.

Als banken trouwens sneller winst zouden neigen te maken op die fractionele aankoop van woningen, dan zouden zulke leningen eigenlijk een lagere rente mogen dragen.

Wat wel dient opgemerkt te worden, is dat er enig potentieel is om alzo woningen op te kopen om er zo winst uit te halen. Stel bv. dat die eerste lener in dat voorbeeld maar voor 1 jaar zijn/haar lening zou afbetalen. Dan had die eerste lener maar 1/25 van zijn/haar lening afbetaald. Aan 700 Euro per maand geeft dit dan $700 \times 12 = 8.400$ Euro. De tweede lener zou dan de lening overnemen. De eerste lener dient dan quasi al het geld over te dragen. Hij/zij mag dan slechts 1/25 houden. $160.000 \text{ Euro} / 25 = 6.400 \text{ Euro}$. Hij/zij maakt dan $8.400 - 6.400 = 2.000$ Euro verlies. Als hij/zij echter die woning kan verkopen met meer dan 2.000 Euro winst, dan zou hij/zij alsnog winst maken. Natuurlijk, er wordt hier nog geen rekening gehouden met de schrijfkosten. Het is dan nog steeds mogelijk om winst te maken maar het wordt veel

moeilijker. Men kan wel allerlei maatregelen treffen opdat men dit kan voorkomen. Zo zou men het bv. duurder kunnen maken om zo'n fractionele aankoop te doen voor een tweede woning.

Wanneer deze maatregel succesvol zou zijn dan zou de vraag naar huurwoningen afnemen terwijl meer mensen woningen zouden wensen te kopen. Echter, als tal van verhuurders er niet zouden in slagen om iemand te vinden om van hen te huren, dan zouden zij kunnen bereid zijn om hun huurwoning te verkopen. Zo kunnen er ook meer woningen komen te koop te staan. Opdat die grotere vraag naar woningen die te koop staan, des te meer kan worden beantwoord.

Aangezien armoede vaak gepaard lijkt te gaan met de afbetaling van huur, lijkt men met die maatregel armoede daadkrachtig te kunnen bestrijden.

Het superorganisme

1. Het politieke superorganisme

Maar wat is een superorganisme? Het lijkt niet te wijzen op een echt organisme. Maar op een orde die ontstaat door het collectieve gedrag van dieren. Zoals bij termieten die collectief hun termietenheuvel bouwen en onderhouden.

Ik vind 'superorganisme' zelf een moeilijke term. Ik ga die term dan ook toepassen op mijn eigen wijze. Ik geef er een eigen wending aan.

Men zou bv. even geld kunnen aanzien als het metaforische bloed van dit zogenaamde superorganisme. Datgene waaraan men in de maatschappij en politiek immers geld spendeert, is datgene dat men in leven houdt. Zoals het bloed de organen in leven houdt. En hoe meer bloed men voorziet, hoe groter dat orgaan zou kunnen worden.

Aldus, als men bv. in de VS enorme bedragen nodig heeft om een succesvolle politieke verkiezingscampagne te kunnen voeren en als men daarvoor hulp nodig heeft van donaties van grote bedrijven dan zou het kunnen dat men in de politiek dan ook de belangen van die grote bedrijven neigt na te streven. De bevolking kiest natuurlijk niet voor die geldstroom. Aldus, het zogenaamde superorganisme lijkt dan voor een stuk buiten de controle te zijn van de bevolking. Dit lijkt dan ook niet het superorganisme te zijn dat men vanuit de bevolking zou kunnen wensen. Als men dit wenst te bevechten dan zou

men dan ook die geldstroom dienen in te perken of te vernietigen. Aldus, een daadkrachtige politiek dient het superorganisme te kunnen aanpassen. En als men het dan aanpast dan zou men het superorganisme een andere 'karakter' kunnen geven.

Men zou eigenlijk een persoonlijkheid kunnen associëren met dat superorganisme. Het zou dan zowel een corrupt als nobel superorganisme kunnen zijn. Stel bv. dat men een nieuw verhoogd btw-tarief zou invoeren voor echte luxeproducten. Misschien dat de staat zo meer inkomsten kan verwerven. Maar wat zou de staat daarmee doen? Ze zou er simpelweg de staatskas mee kunnen spijzen. Dan zou dat geld uiteindelijk voor eender wat kunnen gebruikt worden. Maar de staat zou er echter ook voor kunnen kiezen om die inkomsten uitsluitend te gebruiken om armoede mee te bestrijden. En dan legt men eigenlijk een specifieke geldstroom aan. En dat geeft dan een signaal aan de bevolking. Het kan dan aangeven waar zij voor willen staan. Het geeft ook enorme transparantie.

Men zou evenzeer een gelijkaardig voorbeeld kunnen maken omtrent een aankoop van straaljagers. Waar komt dat geld vandaan? Als men een specifieke geldstroom zou creëren om die aankoop mee te financieren, dan zou de bevolking kunnen inzien waar dat geld vandaan komt en of het dan veroorloofd zou zijn om daarmee die aankoop te financieren.

De bevolking maakt zelf een geldstroom naar de overheid toe via de sociale bijdragen en via de belastingen die zij betalen.

In principe zou men dan de burger zelf het recht kunnen geven om individueel te kunnen beslissen waar zijn/haar geld dan zou aan besteed worden. Maar dan zou de overheid enorm afhankelijk zijn van de bevolking. Als mensen dan aan het ene meer willen uitgeven dan aan het andere dan zou de overheid zich maar dienen aan te passen. Dit zou natuurlijk niet praktisch zijn voor zowel de overheid als haar bevolking.

Maar misschien is er wel een middenweg mogelijk. Waarbij er dan organisaties zouden ontstaan die zelf zouden onderzoeken hoe de inkomsten van de staat, uit de sociale bijdragen en belastingen, zoal zou kunnen uitbesteed worden. Zulke organisaties zouden dan eventueel verschillende opties kunnen aanbieden. De burger kan dan kiezen bij welke organisatie hij/zij zich aansluit en de burger zou dan ook kunnen kiezen uit de opties die zulke organisatie aanbiedt. Zo zou iedere burger nog steeds een keuze kunnen hebben in hoe de staat haar geld uit die inkomsten zal moeten uitbesteden. Terwijl de overheid ook een zekere controle heeft omdat die organisaties zelf realistische opties zouden kunnen uitdenken. De burgers zullen weliswaar verschillende keuzes maken maar men kan dan daaruit komen tot een gemiddelde. De ene burger zou bv. kunnen beslissen om X percent van het budget aan defensie uit te geven en de andere burger zou kunnen beslissen om Y percent van het budget uit te geven aan defensie, door de optie die zij kiezen bij de organisatie waar zij bij aangesloten zijn. En zo zou iedere burger zijn/haar keuze maken. Uiteindelijk kan men dan komen tot het

gemiddelde opdat zo het uiteindelijke budget voor defensie zou worden vastgelegd.

Zo vergroot men dan de mate van directe democratie in die natie. Maar het lijkt niet zonder gevaar te zijn. Mensen kunnen immers keuzes maken op basis van hun huidige leven. Als iemand bv. in goede gezondheid verkeert en daarom niet veel belang hecht aan de gezondheidszorg omdat hij/zij die zorg toch nauwelijks lijkt nodig te hebben, dan kan dat nadelig zijn voor anderen.

Natuurlijk, die organisaties zouden zelf ook kunnen gebonden zijn aan wettelijke afspraken opdat zij beperkt zijn in de opties die zij kunnen aanbieden.

2. Moedertje staat

Wat als men de prijzen van woningen kan laten dalen zonder het milieu echt meer te belasten? Het lijkt erop dat men positieve effecten kan bekomen. Mensen zouden minder hoeven te lenen. En dit is ook van psychologisch belang. Er ligt minder druk op hen. En als zij dan hierdoor wat meer gemoedsrust vinden dan zal zich dat ook in enige mate kunnen vertalen in hun contact met hun omgeving. Zij kunnen die rust uitstralen. En zo lijkt men dan ook des te meer te zorgen voor de bevolking.

Men zou ook kunnen proberen te zorgen voor de kleine zelfstandigen. Men zou hen als de spreekwoordelijke kinderen kunnen beschouwen. En er dient dan voor die kinderen gezorgd te worden. De staat zou bv. kunnen

uitzoeken waar er een goede locatie zou zijn voor een bepaalde onderneming. Waar bv. een slager of frituur waarschijnlijk veel volk zou kunnen trekken. En die veelbelovende locaties kan men dan verder gaan onderzoeken. Men zou hierbij de gemeente kunnen betrekken. Via een vragenlijst zou men dan bij de plaatselijke bevolking kunnen nagaan of er inderdaad in voldoende mate een markt zou zijn voor die zaak en of die zaak ook niet te veel markt zou afnemen van andere kleine zelfstandigen. Zo kan er dan getracht worden om tot geschikte locaties te komen en nieuwe zelfstandigen zouden dan zulke informatie kunnen raadplegen.

Een kleine zelfstandige zou bovendien ook kunnen geholpen worden in klantenbinding. Dit is een wijze waarop men kan trachten om de consumenten die zaak te laten draaiend houden. Dit is dan een wijze waarmee de bevolking kan proberen om voor die zaak te zorgen. Dit zou bv. kunnen gaan via een speciale klantenkaart. Men zou zo'n klantenkaart bv. een langer btw-tarief kunnen laten dragen waardoor het zo goedkoper wordt om via zo'n kaart een aankoop te doen in die zaak, dan zonder zo'n kaart. Zo kan men mensen motiveren om een vaste klant te worden opdat die kleine zelfstandige meer zekerheid zou kunnen verkrijgen.

Er lijken tal van wijzen te zijn waarmee de overheid des te meer zou kunnen trachten om te zorgen voor haar bevolking. En de overheid doet dat natuurlijk ook al, al varieert dat natuurlijk sterk van land tot land.

Als de overheid in staat zou zijn om dat naar behoren te doen dan kan er misschien bevestigd worden of het in sommige gevallen niet positief zou zijn wanneer de overheid des te meer zich gaat mengen in de vrije markt. Denk bv. aan een bedrijf dat in verzekeringen doet. De overheid kan ook verzekeringen aanbieden. Als de overheid dat niet zou doen, dan lijkt ze ook de winsten in die sector te ontlopen. Zo lijkt ze dus geld te ontlopen. Er zou kunnen berekend worden hoeveel geld dat zou zijn. En hieruit zou men kunnen achterhalen hoeveel lager die prijzen van verzekeringen zouden mogen zijn om geen verlies te maken. Als die markt van verzekeringen bv. gemiddeld 10% winst zou maken, dan zouden de prijzen van verzekeringen eigenlijk met 10% kunnen dalen zonder dat men verlies zou maken. Aangezien de overheid geen winst hoeft te maken, zou zij simpelweg dan prijzen kunnen aanbieden die lager zijn opdat de bevolking hiermee gediend zou zijn. Natuurlijk zou het hierin cruciaal moeten zijn dat de overheid hiermee geen kleine zelfstandigen de das omdoet. De overheid zou zich op de vrije markt niet hoeven te moeien met een sector waarin kleine zelfstandigen hun broodwinning zouden verliezen.

Het zou hierbij nog beter kunnen zijn dat de overheid die taak uitbesteedt aan een vereniging zonder winstoogmerk. De overheid zou dan subsidies kunnen aanbieden aan zo'n vzw's.

Die zorg van moedertje staat zou zich op tal van vlakken kunnen voltrekken. De onderliggende gedachte is altijd die zorgzaamheid voor de bevolking.

Op sociaal vlak

1. Populisme

Bij populisme trachten politici soms om stemmen te vergaren in ruil voor macht die dan zou kunnen misbruikt worden.

Er lijken twee voorname technieken te zijn. De eerste techniek is die van de zondebok. Het gaat erom mensen te overtuigen dat iets slecht is en dat zij er dan iets gaan aan doen dat dan goed zou zijn omdat het bestrijdt wat slecht zou zijn, om zo macht te vergaren. Het zou bv. kunnen gaan over migranten omdat sommige van hen criminaliteit begaan. Zij kunnen dienen als zondebok. En omwille van die criminaliteit kunnen zij makkelijk als zondebok dienen omdat zij iets begaan dat ontoelaatbaar is. En uiteraard dient men criminaliteit te stoppen. Maar dat wil nog niet zeggen dat men macht dient te geven aan diegenen die het willen stoppen. Want zij zouden evenzeer schade kunnen berokkenen aan de maatschappij. En indien zo, dan zouden die machthebbers evenzeer als een zondebok kunnen aanzien worden omwille van die schade die zij dan aanrichten. En het zou uiteraard hypocriet zijn om de ene zondebok te veroordelen terwijl men diegenen die evenzeer als zondebok zouden kunnen beschouwd worden, dan zou goedpraten. Maar het aanduiden van een zondebok is duidelijk een techniek om aan macht te komen. Daarom dient men zeer argwanend te zijn om macht te geven aan diegenen die zulke zondebok aanduiden. Want als bv. een politicus zo aan de macht wilt komen, dan zou die

politicus kunnen inzien dat hij/zij zo de macht zou kunnen vergaren om dan te doen wat hij/zij wilt bekomen, ook al zou die persoon zo, en mogelijk zeer bewust, schade aanrichten aan de maatschappij. En eens die politicus de macht heeft, kan het moeilijk zijn om die persoon te stoppen met het aanrichten van schade. Daarom is het hele opzet van die politicus bij voorbaat verdacht. Als de bevolking echter des te meer zou inzien dat zulk opzet verdacht is, dan zouden zij minder te corrumperen zijn. De triestheid is dat sommige van die kiezers die voor zo'n politicus zouden stemmen van goede wil zouden zijn terwijl die politicus evenzeer helemaal niet zo van goede wil zou zijn. Opdat die kiezers dan bedrogen zouden zijn. Opdat zij zelfs, deels onbedoeld, mede verantwoordelijk zouden zijn voor de schade dat die politicus dan zou aanrichten terwijl zij zelf niet die schade zouden gewild hebben.

Dit klinkt misschien relatief ingewikkeld maar men kan zulk gedrag zeer makkelijk herkennen. Die politicus zaait verdeeldheid. Verdeeldheid die hij/zij dan vaak tracht weg te moffelen. Die politicus zou bv. kunnen stellen dat die migranten fout zijn (verdeeldheid) en dat zij zich daarom moeten aanpassen (eenheid). Dit kan aanlokkelijk klinken. Toch zaaien sommige politici net geen verdeeldheid, zelfs al zouden zij weten dat zij zo aan de macht zouden kunnen komen. En daarom zouden zij des te meer te vertrouwen kunnen zijn. En dan zeker wanneer zij in het verleden ook reeds hebben aangetoond dat zij te vertrouwen waren.

De tweede techniek is om datgene wat als slecht zou kunnen aanzien worden, goed te praten. De verlagingen van de belastingen voor bedrijven die Donald Trump heeft doorgevoerd, is zo'n typisch voorbeeld. Omdat al dat belastinggeld uiteraard zou kunnen gebruikt worden om de bevolking te helpen. Dus men zou kunnen stellen dat er terecht verdeeldheid mag zijn tussen de bevolking en een economisch systeem dat zo weinig belastingen zou betalen. En om die verdeeldheid weg te moffelen, worden zulke verlagingen van belastingen voor bedrijven goedgepraat. Want dat zou dan zagezegd de economie stimuleren opdat het voor de bevolking zagezegd beter zou zijn. En zo creëert men opnieuw een valse eenheid. Want enerzijds wordt er geld ontnomen dat bestemd kon zijn voor de bevolking. En terwijl de CEO's en aandeelhouders van bedrijven zich hogere winsten zouden kunnen schenken doordat die bedrijven minder belastingen zouden betalen. Zo kan men dus die kloof tussen arm en rijk nog vergroten. En zo zou die bevolking opnieuw bedrogen worden. Ditmaal doordat men iets laat blijken als zijnde goed terwijl het zeer redelijk is om het als slecht te beschouwen.

Het komt er dus op neer dat men dient te voorkomen dat men onterechte verdeeldheid kan zaaien en dat men dient te voorkomen dat men terecht verdeeldheid kan verdoezelen. Gezien het succes van populisme zou men kunnen denken dat dit zeer moeilijk is om te voorkomen. Toch denk ik dat mensen wel degelijk in staat kunnen zijn om zonder veel moeite in te zien wanneer ze bedrogen worden en wanneer

niet. Maar soms staren zij zich blind omwille van de misleiding die op hen wordt uitgeoefend. Echter, wanneer zij ook meer inzicht zouden krijgen in de aard van die misleiding, dan zou men zulke misleiding des te meer voorkomen. En ik denk dat dit haalbaar is. En zo zou men opnieuw de samenleving kunnen resistenter maken tegen corruptie.

2. Neutraliteit in de multiculturele samenleving

Men spreekt over een multiculturele samenleving wanneer er in die samenleving meerdere culturen voorkomen. Toch valt het te bevragen in welke mate er dan werkelijk een multiculturele samenleving is. Want die verschillende culturen zouden dan niet slechts in interactie staan met elkaar, maar ook met de maatschappij. Want de kinderen en jongeren gaan naar de scholen van dat land. En elke burger, ongeacht diens cultuur, is onderhevig aan de wetgeving en ordehandhaving van dat land. En iedere burger komt evenzeer in aanraking met bedrijven als klant of werknemer.

Het lijkt me aan te nemen dat zowel het contact met de mensen rondom zich als het contact met die maatschappij een grote impact heeft op mensen. En dan is er de vraag: hoe staat die maatschappij zelf naar multiculturaliteit? En dit is aan te geven door kwesties te bespreken waarin men multiculturaliteit, of het gebrek eraan, kan herkennen.

Eén kwestie(-tje) is Sinterklaas. Er is ophef omdat Sinterklaas als blanke man geholpen wordt door zwarte mannen met

krullen. Maar los daarvan: waarom worden kinderen in scholen blootgesteld aan een kinderfeest dat geen deel uitmaakt van hun cultuur? Geeft dat geen gebrek aan van neutraliteit? En is dat niet verwarrend voor kinderen als daar een Sinterklaas op bezoek komt voor een feest dat ze zelf niet vieren? Het is uiteraard geen grote ramp wanneer dat dan toch gevierd wordt op school maar misschien was het onnodig of misschien kan men het minder uitgebreid aan bod brengen op school. Misschien dat kinderen evenzeer Sinterklaas kunnen vieren wanneer dat des te meer louter in huiselijke kring wordt gevierd. Zodat men toch dat kinderfeest niet hoeft op te offeren om meer neutraliteit te bekomen.

Een andere kwestie gaat over het verbod op onverdoofd slachten terwijl dit deel uitmaakt van de rituelen van sommige culturen. Natuurlijk is het zo dat het slachten met verdoving aangenamer is voor dieren. Als men het onverdoofd slachten toch zou toelaten, dan zou men opnieuw weer die neutraliteit bekomen. Zo kan men ook des te meer de godsdienstvrijheid toestaan. Al is het niet ideaal omdat men nog steeds die dieren pijnigt door ze onverdoofd te slachten. Maar op zijn minst zou men omtrent die kwestie een dialoog kunnen trachten te starten met de religies die het onverdoofd slachten als ritueel hebben. Zo worden zij erbij betrokken in plaats van genegeerd. Men zou ook het onverdoofd slachten enkel kunnen toelaten wanneer het deel uitmaakt van een religieus ritueel, zo kan men nog steeds een zeker verbod op onverdoofd slachten bekomen zonder die neutraliteit aan te tasten.

Iets gelijkaardigs kan gesteld worden over het verbieden van een hoofddoek voor het vervullen van een functie. Er wordt soms gesteld dat zo'n hoofddoek de neutraliteit aantast omdat het een religieus symbool is. Maar als een ambtenaar die een hoofddoek draagt haar werk naar behoren doet en als die persoon helemaal niet haar religie begint te prediken tijdens haar werk, dan lijkt die persoon te getuigen van neutraliteit. Zij geeft dan aan dat haar religie niet in de weg staat om haar functie met neutraliteit uit te voeren. Net zoals het bedrijf of de overheidsinstelling waarvoor zij werkt dan aan haar klanten kan bevestigen dat zij neutraliteit uitstraalt. Wanneer haar echter die kans wordt ontzegd omwille van een hoofddoek, dan lijkt haar onnodige schade te worden toegebracht. Het zou onrechtvaardig zijn omdat zij niemand iets heeft misdaan door een hoofddoek te dragen. En opnieuw zou de godsdienstvrijheid zo voor een stuk ingeperkt worden.

Men zou kunnen menen dat dit aanleiding geeft tot een dubbele moraal. Waarom zou men immers Zwarte Piet in de maatschappij weren terwijl men de hoofddoek in de maatschappij zou toelaten? Maar er is wel degelijk een verschil. De hoofddoek is duidelijk een uiting van het individu. Zwarte Piet is echter een uiting van de maatschappij. Toch mag men dit zeker als een dubbele moraal beschouwen.

Deze voorbeelden geven aan dat er mogelijkheden zijn om de verschillende culturen des te meer een gelijkwaardige status te geven door de neutraliteit van de maatschappij te versterken. Maar elk voorstel dat wordt gemaakt in die

voorbeelden lijkt me moeilijk te kunnen bekomen worden. Er zou veel tegenstand kunnen zijn omdat vele mensen zouden menen dat men zo de bestaande samenleving des te meer opoffert door des te meer een gelijkwaardige status te geven aan andere culturen. Zij zouden kunnen vinden dat de culturen die hun oorsprong vinden in het buitenland als een verstoring zijn voor hun 'inheemse' cultuur. Vele mensen zouden eerder verkiezen dat die verscheidene culturen zich dan ook aanpassen aan hun 'inheemse' cultuur. Ze verkiezen geen ware multiculturele samenleving.

Terwijl men vanuit die andere culturen mogelijk des te meer wel een ware multiculturele samenleving zou verkiezen. Zij zouden dan des te minder te vinden zijn voor een aanpassing van hun cultuur aan die 'inheemse' cultuur.

Bovendien zullen velen van hen ook aanvoelen dat ze niet al te welkom zijn in die samenleving omwille van hun andere cultuur. Hierdoor zouden zij zich des te meer kunnen verzetten tegen die samenleving. En dit kan één oorzaak zijn van conflicten en criminaliteit.

En die conflicten en criminaliteit die te associëren valt met die andere culturen leidt dan weer tot verzet tegen die culturen vanuit die 'inheemse bevolking'. Waardoor mensen van allochtone afkomst zich nog minder welkom zouden kunnen voelen in dat land. Wat dan kan leiden tot nog meer conflicten. En zo is er een vicieuze cirkel.

De politiek kan hierop inspelen via een zeker populisme dat pleit voor een sterkere ordehandhaving om zo de rust en veiligheid te herstellen. Maar of dit ook zou werken, blijft een open vraag. Het is niet uitgesloten dat meer politie net de gemoederen laat oplaaien omdat mensen van allochtone afkomst het zouden kunnen aanzien als een oorlog die men aangaat met hen. Natuurlijk, criminaliteit dient wel voorkomen te worden. En het is niet helemaal uitgesloten dat dit lukt via een sterkere ordehandhaving maar het lost het eigenlijke probleem niet op. Er is slechts een verdrukking van het probleem. Want de vraag die niet wordt gesteld bij zo'n repressief beleid is: hoe kan men een ware multiculturele samenleving bekomen? Immers, die verscheidene culturen zullen bestemd zijn om met elkaar nog veel tijd door te brengen en de enige heilzame oplossing lijkt me een harmonie te zijn tussen die culturen. En als er bv. criminaliteit is bij mensen van allochtone afkomst dan zou dit kunnen aangeven dat die mensen reeds voor een stuk buiten de samenleving staan. Door een samenleving aan te bieden waarvan de verscheidene culturen des te meer deel uitmaken, zou men ook zulke criminaliteit kunnen inperken. Terwijl een repressief beleid net zou kunnen leiden tot weerstand.

Het politieke systeem

1. Vetorecht voor het volk

Een democratische samenleving kan haar dieptepunten kennen. Maar er mag wel opgemerkt worden dat het democratische systeem op zich niet hoeft te leiden tot die dieptepunten. Eenzelfde democratisch systeem zou in het ene land subliem kunnen werken en in een ander land afschuwelijk kunnen zijn. Hoe goed het werkt hangt deels af van hoe dat democratische systeem zelf is georganiseerd maar het hangt ook af van de beslissingen van de bevolking en de beslissingen van diegene die verkozen worden. En als zij die verkozen worden beslissingen nemen die de bevolking van die natie erg benadelen of de bevolking van een ander land erg benadelen, dan ontstaat er een dieptepunt. En dit gebeurt. Er worden mensen verkozen die zo nadelig kunnen zijn. Maar het democratische systeem zou mogelijk wel kunnen aangepast worden opdat die nadelen toch nog beperkter zouden kunnen blijven. En dat zou zelfs kunnen mogelijk zijn zonder de macht van het volk in te perken. Integendeel, het zou net kunnen mogelijk zijn door het volk meer macht te geven. En een vetorecht voor het volk wordt hier voorgesteld als zo'n aanpassing.

Er bestaat immers de mogelijkheid dat een groot deel van de bevolking gaat inzien dat een wetsvoorstel of een andere beslissing van een regering onwenselijk zou zijn voor de bevolking of voor de bevolking van een ander land. Als de

bevolking dan een vetorecht had waarbij ze dan de macht zouden kunnen hebben om die beslissing te weigeren, dan zouden de nadelige effecten van de regering op hen kunnen beperkt worden.

Natuurlijk bestaat er dan ook de kans dat de bevolking een wetsvoorstel zou weigeren dat positief zou zijn voor de bevolking. Maar de regering zou dan altijd een nieuw of aangepast voorstel kunnen indienen.

Daarom lijkt het me redelijk te zijn om te veronderstellen dat een gebrek van een vetorecht voor het volk aangeeft dat de bevolking te weinig democratische macht heeft om nadelige beslissingen van de regering te kunnen voorkomen.

Na deze positieve overwegingen wens ik uiteraard te onderzoeken hoe men zo'n vetorecht zou kunnen organiseren. En ik wens voor te stellen dat dit gebruik van een vetorecht zeer vlot zou gaan.

De burgers zouden bv. in staat kunnen zijn om online de beschrijving van een bepaalde beslissing van de regering terug te vinden. Waarna ze dan met het gebruik van de elektronische identiteitskaart zouden kunnen aangeven of ze al dan niet akkoord gaan met die beslissing. Diegenen die geen gebruik maken van het internet zouden dan een alternatieve methode kunnen gebruiken. Men zou simpelweg via de post kunnen formulieren opsturen waarop het wetsvoorstel geformuleerd staat. Waarna de burger dat formulier zou kunnen tekenen en opsturen zonder kost. En

een code op het formulier zou ervoor kunnen zorgen dat vervalsing quasi uit te sluiten is. Als men zo een bepaald aantal handtekeningen bekomt, dan zou het wettelijk geregeld zijn dat die beslissing van de regering teniet wordt gedaan. Ik wens dus voor te stellen dat hiervoor geen referendum zou hoeven georganiseerd worden.

Het vetorecht houdt wel niet in dat de bevolking zelf zou kunnen beslissen wat de regering zou dienen te doen. Zo voorkomt men in zekere mate dat de bevolking van een land nadelige beslissingen zou nemen voor de eigen bevolking of die van een ander land. Maar misschien zou de bevolking geen beslissingen neigen te nemen die meer schade zouden berokkenen als die van een regering. Dus misschien hoort het volk ook deze macht te hebben.

De meest voor de hand liggende wijze om dit te bekomen, lijkt mij om het wettelijk bindend te maken dat een petitie zou leiden tot een referendum mits die petitie een bepaald aantal handtekeningen zou behalen. Een wettelijke regeling die trouwens reeds bestaat in Zwitserland. Zo zou men dus met een petitie soms zelf kunnen bereiken wat de regering later zal uitvoeren. Dan zou men in een nog grotere mate een directe democratie hebben. Het volk zou nog meer macht hebben.

Hoe dan ook, het vetorecht is op zich een aanzienlijke aanpassing. Want er zou een wisselwerking en dialectiek ontstaan tussen het volk en de regering.

2. Politieke producten

Als men naar de winkel gaat dan kan men kiezen wat men koopt. Men kan kiezen wat voor eieren men koopt. Of men kan kiezen om de bloemkool te kopen i.p.v. de broccoli. Zou een regering dat ook niet kunnen doen? Zou zij aan de bevolking niet diezelfde keuze kunnen stellen? Een regering zou verscheidene voorstellen kunnen aanbieden waarna de bevolking zou kunnen stemmen. Zo heeft de bevolking een keuze in welk voorstel het haalt. Zo heeft de bevolking enige keuze in hoe het geld wordt uitgegeven terwijl de regering een keuze behoudt in de ‘politieke producten’ die zij aanbiedt.

En als mensen op vrij eenvoudige wijze kunnen stemmen zoals via de post of van thuis uit via hun elektronische pas, dan hoeft dat ook helemaal niet zo moeilijk te zijn.

Ik wens die politieke producten ook niet voor te stellen als een alternatief op het voorheen besproken vetorecht voor het volk. Het zou er net zeer goed mee gepaard kunnen gaan als mensen ook de keuze hebben om geen van de aangeboden politieke producten te kopen. Opdat ze dus eigenlijk de voorstellen van de regering zouden afwijzen.

Het aanbieden van zulke politieke producten opent echter wel de deur naar het populisme. De ene politieke partij zou aan de bevolking kunnen stellen dat zij meer keuze verdient om zo meer stemmen te kunnen winnen. Maar is het steeds beter wanneer de bevolking over steeds meer zou kunnen beslissen? Dat valt natuurlijk te bevragen. Misschien wenst

men bv. niet de keuze te geven omtrent hoeveel of hoe weinig vluchtelingen asiel zouden verdienen. Men zou wijselijk dienen om te gaan omtrent de keuze van die politieke producten. Men zou dan wel een wet kunnen creëren waarmee men bepaalde politieke producten zou uitsluiten.

3. De overheid met zelfkritiek

Regeringen nemen soms beslissingen die wettelijk kunnen betwist worden. Denk bv. aan de Turteltaks die in België in 2016 werd opgericht en waarvan de geldigheid werd betwist door de PVDA. Er werd dan een gerechtelijk proces gestart en het werd gewonnen. De Turteltaks werd ongrondwettelijk bevonden en verdween weer.

Het is natuurlijk positief dat men de beslissingen van een regering vanuit de samenleving kan betwisten. Maar tegelijkertijd is het ook faliekant dat een regering, wanneer ze het volk wenst te vertegenwoordigen, het risico wilt nemen om beslissingen te nemen die duidelijk wettelijk te betwisten zijn. Daarom zou de overheid zichzelf kunnen indekken.

Dit zou mogelijk zijn door een overheidsinstelling op te starten die het doel zou hebben om na te gaan dat de overheid de wet volgt. Hiervoor zou deze overheidsinstelling neutraal dienen te zijn. Aldus, ze zou dienen te functioneren door zo min mogelijk beïnvloeding van de regering en politieke partijen. Daarom zou ze kunnen deel uitmaken van de rechterlijke macht. Zo zouden er dus juristen kunnen in werkzaam zijn die dan stelselmatig nagaan of de overheid

zich op elk punt met zekerheid binnen de wet functioneert. Als er dan wordt geconstateerd dat de overheid zich op bepaalde punten niet wettelijk lijkt te gedragen, dan zou de overheid op basis daarvan kunnen beslissen om aanpassingen te maken zodat ze alsnog des te meer binnen de wet zou functioneren. Indien ze dat niet doet, dan zou die overheidsinstelling zelfs zelf de overheid kunnen aanklagen. Alsof het een overheid is met sterke zelfkritiek.

Al zou het natuurlijk voor de politici beter kunnen lijken om te voorkomen dan om te genezen. En daarom zou die overheidsinstelling kunnen geraadpleegd worden door de overheid om zo op voorhand na te gaan of een bepaalde beslissing die de regering wenst te nemen, wel wettelijk zou zijn. Zo zou er des te meer voorkomen worden dat men de overheid zou dienen aan te klagen.

4. Wederzijdse democratie

Het lijkt me positief te zijn als een democratie niet enkel zou functioneren van de regering en politieke partijen naar de bevolking toe, maar ook andersom. Stel bv. dat er een vereniging is, en mogelijk bestaat ze, die de wandaden en verwezenlijkingen van een regering documenteert en publiceert. Dan zou het voor iedereen mogelijk kunnen zijn om grondig na te gaan wat die regering nu werkelijk heeft gepresteerd. Zo kan er onder de bevolking een groter begrip ontstaan van wat die leden van die regering en die politieke partijen in die regering hebben veroorzaakt.

Of stel dat er een onafhankelijke organisatie bestaat die nagaat welke maatregels er allemaal zouden kunnen genomen worden om allerlei doeleinden te kunnen verwezenlijken. En stel dat die organisatie zelfs het recht krijgt om in politieke debatten ook het woord te voeren. Zo hebben politieke partijen niet langer uitsluitend het woord omtrent de beleidsvoering die zij voorstellen. En zo krijgt de bevolking kennis van voorstellen die anders niet zouden besproken worden. En in die organisatie zou er dan burgerparticipatie kunnen zijn bij het opstellen van die voorstellen.

5. Als burgemeesters over de wereld regeerden

Dit is de titel, vrij vertaald, van een boek geschreven door Benjamin Barber. Wat ik wens mee te geven, zonder het boek gelezen te hebben, is dat stadstaten een veiliger alternatief kunnen bieden tegenover naties en supermachten. Want het lijkt dat een natie des te gevaarlijker wordt naar mate haar macht toeneemt. Een supermacht lijkt gevaarlijker te kunnen zijn dan een kleinere natie en een kleinere natie lijkt gevaarlijker te kunnen zijn dan een stadstaat. Dus als er een wereld zou bestaan waarin de grootste bestaande staat, een stadstaat zou zijn, dan zou de wereld veiliger kunnen zijn. Men zou dan wel kunnen redeneren dat zo'n kleine staten niet langer machtig genoeg zouden zijn wanneer zij zouden aangevallen worden en dat men daarom grotere naties nodig heeft om de nodige bescherming te kunnen bieden. Maar ook die redenering lijkt me te falen. Want zulke kleine stadstaten zouden een bondgenootschap kunnen sluiten waardoor ze

gezamenlijk wel sterk zouden zijn. Zulke kleine staten zouden bv. collectief over een sterk leger kunnen beschikken. Toch zou zo'n sterk leger waarschijnlijk minder neigen gebruikt te worden voor invasies van andere staten omdat er voor zo'n invasie een akkoord zou moeten bereikt worden tussen die verschillende stadstaten die bijdragen aan dat collectieve leger. Terwijl bij een supermacht slecht één regering de zeggenschap heeft om zo'n groot leger te laten aanvallen. Aldus, zo'n groot collectief leger zou het voordeel hebben van een stevige bescherming bij een aanval zonder dat er in sterke mate het nadeel is dat zo'n collectief leger zelf een gevaar zou vormen. En omdat er de mogelijkheid is tot zo'n collectief leger, is er eigenlijk een veilige overgang mogelijk van naties naar stadstaten.

Een politieke partij die zou streven om meer bevoegdheden over te dragen naar kleinere regio's, zou een stap willen maken in die richting.

Er is wel één belangrijk risico: als het bondgenootschap tussen die verschillende stadstaten zou uiteenvallen, dan zouden die stadstaten ook des te kwetsbaarder zijn. Al zou dat risico mogelijk ook weer niet zo groot zijn omdat men vanuit die stadstaten zou kunnen inzien dat een bondgenootschap noodzakelijk is voor de veiligheid.

De opwarming van de Aarde

In welke mate kan men de opwarming van de Aarde bestrijden? Het lijkt mogelijk te zijn op tal van vlakken zoals:

- De bestrijding van ontbossing
- De opwekking van energie
- Andere eetgewoonten

1. De bestrijding van ontbossing

Ontbossing draagt bij aan de uitstoot van CO₂ (koolstofdioxide) in de atmosfeer. Bomen slagen immers koolstof op in hun wortels, stam en takken. En bomen nemen die koolstof op uit CO₂ in de atmosfeer. Als men dan het hout verbrandt of laat rotten, dan leidt dit opnieuw tot een toename van CO₂ in de atmosfeer. Volgens een artikel in Scientific American zou zo'n 15% van de uitstoot van CO₂ te wijten zijn aan ontbossing in de tropen. The Union of Concerned Scientists houdt het bij zo'n 10% of 3 miljard ton CO₂ per jaar. Daarnaast is ontbossing ook schadelijk voor het milieu en voor de lokale bevolking. Zo kan ontbossing ook leiden tot modderstromen. Wat kan resulteren in humanitaire rampen. Redenen genoeg dus om aan te nemen dat zulke ontbossing al lang had moeten voorkomen worden. Maar men worstelt er duidelijk nog steeds mee. ^{12 13}

2. De opwekking van energie

Wanneer men nadenkt over de gevolgen van de opwarming van de Aarde, dan denkt men vast aan het milieu. En wanneer men denkt aan het milieu dan denkt men vast aan hernieuwbare of groene energie. Maar hoe evident is het om zich volkomen of quasi volkomen te voorzien met groene energie?

Er zijn naties die erin geslaagd zijn zoals Noorwegen, IJsland, Albanië, Uruguay en tal van anderen. Maar het lijkt niet voor elke natie even evident te zijn. Zo spelen waterkrachtcentrales vaak een voorname rol in die voorziening. Ook energie uit biomassa en geothermische energie kunnen van groot belang zijn voor die voorziening. Maar in België lijkt men zich in mindere mate te kunnen voorzien met behulp van waterkracht, geothermische energie of biomassa. In 2012 werd een studie gemaakt die naging of België zich in 2050 volkomen zou kunnen voorzien met hernieuwbare energie.¹⁴ En het zou wel degelijk mogelijk zijn. Er werden tal van scenario's opgesteld. In elk scenario was er een combinatie van verschillende bronnen van hernieuwbare energie, gekoppeld met de opslag van energie. Want beeld u bv. in dat men in België in de winter verscheidene dagen heeft met weinig wind. Windenergie kan ons dan niet voorzien. Zonne-energie is omwille van de winter dan ook nauwelijks een bron van energie. Biomassa en waterkracht kunnen nog energie leveren maar vast allesbehalve 100% voorziening van de nodige energie. Dus net zoals die studie lijkt aan te geven,

dient men dan energie op te slaan om zo energie te hebben in tijden van een tekort.

Nagenoeg alle energie wordt nu opgeslagen in pompcentrales. Dit zijn eigenlijk waterkrachtcentrales waarin het water zelf is opgepompt geweest. Men pompt het water omhoog wanneer er voldoende elektriciteit aanwezig is. En men laat dat water dan de turbines aandrijven wanneer men elektriciteit wenst op te wekken in die centrale. Dit is opmerkelijk efficiënt omdat men tot 70-80% van de energie zou terugkrijgen. Veruit de voornaamste centrale in België is die van Coe-Trois-Ponts. In deze centrale pompt men het water omhoog wanneer er een laag verbruik is van elektriciteit (zoals bv. 's nachts) om dan elektriciteit op te wekken wanneer er een piek is in het verbruik. Deze centrale lijkt dan ook volop in gebruik te zijn. Toch wordt (in 2017) slechts 1,4% van de productie van elektriciteit voorzien door zulke pompcentrales.¹⁵ Het lijkt dan ook niet evident om bv. een tekort van 10% of 20% te kunnen opvangen via zulke pompcentrales. Want er zouden er al snel heel wat dienen te zijn. Bovendien, wat als er dagenlang of zelf wekenlang een tekort zou zijn? Want zo'n pompcentrale dient eigenlijk voor de opslag van energie op korte termijn. De centrale van Coe-Trois-Ponts kan slechts 5 uur werken op volle kracht.¹⁶

Energie kan ook opgeslagen worden in batterijen. Maar ook hier is de opslagcapaciteit beperkt.

Er bestaat wel een wijze waarmee men grote hoeveelheden energie kan opslagen. Men kan namelijk waterstof halen uit

water om die ondergronds op te slaan om zo die waterstof dan later te gebruiken als bron van energie. Althans, dit werkt dan toch in zoutmijnen. Maar het is helemaal niet zo efficiënt. Men verliest namelijk zowel energie bij de omzetting van elektriciteit naar waterstof als bij de omzetting van waterstof naar elektriciteit. Uiteindelijk zou men maar zo'n 40% van de energie overhouden.¹⁷

En die alternatieve wijzen tot het opslagen van energie worden ook nog nergens op grote schaal toegepast. Wat het hele project voor 100% hernieuwbare energie des te ambitieuzer maakt. En zelfs als men zou aannemen dat men erin zou slagen in 2050, dan nog zou het meer dan 30 jaar duren voor het verwezenlijkt werd. En ondertussen zou de opwarming van de Aarde maar doorgaan. Meer nog, in België zouden de kerncentrales waarschijnlijk buiten gebruik worden gesteld voor 2050 zodat men dan nog des te afhankelijker zou zijn van de energie uit gascentrales of van energie die men importeert uit het buitenland. Opdat het te bevragen is of dit werkelijk allemaal zo groen is.

Toch hoeven we de hoop in hernieuwbare energie nog niet helemaal af te schrijven. Alleen lijkt er een samenwerking nodig tussen verschillende naties. Er zou immers op de ene plek een overschot aan hernieuwbare energie kunnen zijn terwijl er op een andere plek een tekort is. Door de energie dan te transporteren zou men hernieuwbare energie betrouwbaarder kunnen maken. Men maakt dan een smart grid. Dit vraagt dan wel dat men elektriciteit op langere

afstand zou transporteren. En men verliest altijd een deel van die elektriciteit als warmte. En hoe langer de afstand, hoe meer men verliest. Het verlies is echter vrij klein. Eén wijze om elektriciteit efficiënt te transporteren op lange afstand, is via een HVDC of hoogspanningsgelijkstroom. Er zou sprake zijn van een verlies van zo'n 2,7% per 1.000 km bij onderzeese kabels en 4,5% per 1.000 km bij hoogspanningskabels. Met een extra verlies van 0,7% verlies bij het omzetten van de stroom.¹⁸ Het transporteren van stroom op lange afstand is ook reeds gerealiseerd zoals bv. in het Rio Madeira HVDC systeem in Brazilië dat 2.375 km overbrugt om energie van waterkrachtcentrales in het Amazonegebied te kunnen nuttigen.¹⁹

Eigenlijk brengt het dan zelfs de Sahara binnen bereik. De afstand in vogelvlucht tussen Algiers (in het noorden van Algerije en Afrika) en Brussel is namelijk slechts 1.573 km. Opdat men dan eigenlijk zonnepanelen zou kunnen plaatsen in het noorden van de Sahara om Europa van zonne-energie te helpen voorzien. Een simpel testje op een website geeft aan mij aan dat er in Algiers een minimum aan bestraling door de zon te vinden is in december, namelijk 4,18 kWh/m². Met een maximum in juni van 7,59 kWh/m². Als men dit vergelijkt met Brussel dan komt men aan een minimum van 1,19 kWh/m² in december en een maximum van 5,08 kWh/m² in juni. (Voor zonnepanelen die naar het zuiden gericht zijn en hun hoek automatisch aanpassen)²⁰ Zo'n simplistisch testje geeft reeds aan wat te verwachten was: dat er in de Sahara een grotere en constantere voorziening van zonne-energie

mogelijk is. Wat dan in principe ook zou kunnen bijdragen tot de voorziening van energie, dan toch in Europa. Een groot project om zonne-panelen in de Sahara te plaatsen om zo Europa te helpen voorzien, bestond ook wel degelijk. Het Desertec Project had het plan om 15% van Europa's energie te voorzien. Maar er waren tal van obstakels, zoals bv. politieke instabiliteit in Libië.

Al kan men zelfs energie transporteren op nog grotere afstand. Hiervoor zou men dan waterstof kunnen gebruiken dat men via pijpleidingen kan transporteren. Waterstof wordt momenteel voornamelijk gewonnen uit aardgas. Maar bij dit proces is er een uitstoot van CO₂. Men zou ook wel bv. de elektriciteit uit zonne-panelen kunnen gebruiken om waterstof te halen uit water via elektrolyse. Dit zou een efficiëntie hebben van zo'n 70-80%.²¹ Men lijkt hier dus al zeker zo'n 20% aan energie te verliezen. Er lijkt me dan ook een groter verlies te zijn dan via het transport van elektriciteit (4,5% / 1.000 km voor hoogspanningskabels). Als men dan die waterstof ook nog opnieuw zou omzetten tot elektriciteit dan zou men nog meer energie verliezen. Waterstof lijkt dan ook beter geschikt te zijn voor andere toepassingen. Zoals voor het gebruik in het transport. Al lijkt ook hier een auto op waterstof toch wat minder efficiënt te zijn dan een elektrische auto. Eén wetenschappelijke studie geeft een energieverbruik van 0,54 MJ/km voor een elektrisch voertuig aangedreven met een batterij t.o.v. een energieverbruik van 0,94 MJ/km voor een auto op waterstof, aangedreven door een brandstofcel.²² Het meest efficiënte gebruik van waterstof lijkt

er te zijn voor de opwarming van gebouwen, zoals aardgas nu reeds gebruikt wordt. Dan zou quasi alle energie uit waterstof immers omgezet worden in warmte, met waterdamp als uitstoot.

Het gebruik van waterstof kan natuurlijk wel een aanvullende strategie zijn om een voorziening van hernieuwbare energie des te meer mogelijk te maken. Maar ook dit lijkt tientallen jaren te kunnen duren omdat er nog nauwelijks zo'n hernieuwbare economie rond waterstof bestaat.

Hoe dan ook, in principe lijkt het mogelijk te zijn om een veel groter deel van Europa (en vast ook van de hele wereld) te voorzien van hernieuwbare energie door hernieuwbare energie te transporteren van locaties waar een overschot aan hernieuwbare energie kan gewonnen worden. Zo kan men hernieuwbare energie betrouwbaarder maken, zelfs zonder een veel grotere opslag aan energie te behoeven. Want de opslag van energie op veel grotere schaal lijkt uiteindelijk nog allesbehalve een makkelijke opdracht.

Zo lijkt het duidelijk reeds mogelijk te zijn om hernieuwbare energie uit te breiden op een efficiënte wijze. En dit kan ook een aantrekkelijke richting zijn op politiek vlak. Alleen blijkt het onduidelijk te zijn in welke mate men werkelijk zo Europa (of andere delen van de wereld) werkelijk zou kunnen voorzien met behulp van niets meer dan hernieuwbare energie. Het lijkt ook onduidelijk te zijn hoe lang dat dan zou duren.

Men zou vast sneller kunnen komen tot een totale voorziening van CO₂-neutrale energie door ook gebruik te maken van een andere vorm van energie. Want er blijft één voorname bron van energie zonder CO₂-uitstoot over, namelijk, kernenergie.

Als men zou aannemen dat de bouw van een kerncentrale zo'n 10 à 15 jaar zou duren, dan lijkt men (in principe) op 10 à 15 jaar tijd kernenergie te kunnen inschakelen.

Stel dat men een plan zou ontwikkelen waarin elk land met enige welvaart zou investeren in kernenergie om problemen in verband met de totale bevoorrading van hernieuwbare energie weg te werken. Aldus, die naties zouden hernieuwbare energie niet opgeven. Ze zouden zoveel mogelijk hernieuwbare energie opwekken maar als een natie dan zou merken dat zij op zo'n 15 jaar tijd, zelfs door gebruik te maken van zulke smart grids, niet zouden kunnen komen tot een totale voorziening van alle energiebehoeften via hernieuwbare energie, dan zouden zij bereid zijn om het verwachte tekort verder aan te vullen met kernenergie opdat die natie dan zou komen tot 100% CO₂-neutrale energie.

Dan lijkt men in principe op 10 à 15 jaar te kunnen afstappen van de afhankelijkheid van fossiele brandstoffen voor de opwekking van elektriciteit door het gebrek aan hernieuwbare energie op te vangen met kernenergie.

En eigenlijk zou men nog veel meer afhankelijkheid van fossiele brandstoffen kunnen mijden. Want fossiele brandstoffen worden uiteraard niet enkel gebruikt voor de

opwekking van elektriciteit maar ook voor de verwarming van gebouwen (aardgas, mazout, kolen) en het transport (benzine, diesel, LPG). Maar gebouwen kunnen uiteraard prima verwarmd worden met elektriciteit. Net zoals auto's, en uiteraard ook treinen en misschien zelfs boten, zich zouden kunnen voortbewegen met elektriciteit. Toegegeven, er mag wel opgemerkt worden dat lithium, wat nu gebruikt wordt voor de batterijen in auto's, schaarser zou kunnen worden. Maar er bestaan ook reeds alternatieve batterijen voor auto's zoals bv. de nikkel-metaalhydride-accu. Ook hier lijkt er zich geen probleem te stellen.

En aangezien de ietwat welvarende landen verantwoordelijk zijn voor het overgrote deel van de CO₂-uitstoot en aangezien de totale CO₂-uitstoot voor 65% is toe te schrijven aan de opwekking van energie uit fossiele brandstoffen ²³, lijkt men in principe op 10 à 15 jaar tijd de CO₂-uitstoot te kunnen halveren.

Men zou natuurlijk allerlei nadelen kunnen associëren met het gebruik van kerncentrales. Ze zouden onveilig kunnen zijn. Al lijkt zulke onveiligheid reeds in grotere mate te kunnen voorkomen worden door het gebruik van een ander type van kerncentrale, de gesmoltenzoutreactor. Het zou het hele plan ietwat ambitieuzer maken maar dan nog lijkt het me nog simpeler te zijn dat een volkomen voorziening van energie met behulp van hernieuwbare energie op zulke korte tijdsschaal van 10 à 15 jaar.

Zulke reactoren zijn immers reeds sinds de jaren '60 uitvoerig wetenschappelijk getest. In zulke reactoren wordt er niet gekoeld met water maar met een gesmolten zout. Wanneer men water als koelstof gebruikt, dient men het onder een sterke druk te zetten. Dit kan resulteren in explosies wanneer er iets misloopt. Bij de gesmoltenzoutreactor is die druk van de koelstof veel lager. Bovendien kan men een gesmoltenzoutreactor op zo'n wijze bouwen dat de reactor bij oververhitting zichzelf zou laten afkoelen, zelfs zonder de behoefte van elektriciteit.

En in het geval dat kernenergie zo populair zou worden dat er een tekort zou ontstaan aan uranium, kan men nog gebruik maken van een type gesmoltenzoutreactor dat werkt op basis van thorium i.p.v. uranium. In Nederland wenst men de kerncentrale van Petten om te vormen tot een gesmoltenzoutreactor, genaamd SALIENT, die werkt op basis van thorium.²⁴ Zo'n thoriumreactor zou ook zorgen voor een vermindering van kernafval dat lang dient bewaard te worden. Potentieel, zou men zelfs, al lijkt dat iets minder dringend te zijn, zo'n thoriumreactor kunnen omvormen tot een veilige kweek- of broedreactor. In een kweekreactor kan men een deel van het kernafval hergebruiken als brandstof opdat men kernafval kan verminderen. En omdat men herhaaldelijk een deel van het kernafval zou kunnen recycleren, is er ook veel meer energie uit te winnen.

Het komt er dus op neer dat kernenergie voor massaal veel energie kan zorgen op een veilige wijze zonder dat kernafval

in principe een al te groot probleem zou hoeven te zijn. Dus men kan in principe met kernenergie en groene stroom alle nodige elektriciteit opwekken.

Dus er lijkt reeds de technologie te zijn om de winning van energie uit fossiele brandstoffen haast compleet overbodig te maken. Maar men heeft dit nog nauwelijks in de praktijk verwezenlijkt. En indien men dit des te meer zou willen verwezenlijken met behulp van kernenergie, dan is dat ook niet evident. De bouw van een kerncentrale duurt al makkelijk 10 jaar. En er lijkt momenteel ook nauwelijks een sterke motivatie te zijn om te investeren in kernenergie ter bestrijding van de opwarming van de Aarde. Dus alhoewel het nog niet te laat is, lijkt het ook niet meteen te verwachten.

En misschien dient men daar ook eerlijk in te zijn... Misschien zouden velen liever een grotere opwarming van de Aarde verkiezen boven meer kerncentrales om die opwarming sneller aan te kunnen pakken. Men lijkt te moeten kiezen tussen de mogelijkheid van meer doden door de opwarming van de Aarde (zoals door orkanen, overstromingen of droogte) of meer doden door kernramp(en). Want die zijn nooit volkomen uit te sluiten.

Echter, als ik uitga van één artikel in Scientific American, dan zou de opwarming van de Aarde reeds verantwoordelijk zijn voor zo'n 150.000 doden per jaar.²⁵ Zelfs wanneer die schatting wat te hoog zou zijn, lijken er veel meer doden te vallen omwille van die opwarming van de Aarde als dat er zouden vallen door mogelijke kernrampen.

Als men dan doden wilt voorkomen en als het niet realistisch zou zijn om de opwarming van de Aarde even snel te kunnen remmen zonder het gebruik van kernenergie, dan lijkt men kernenergie te behoeven.

3. Andere eetgewoonten

De productie van vlees is niet echt goed voor het klimaat. Er zijn tal van redenen. De productie van vlees gaat bv. gepaard met de uitstoot van allerlei broeikasgassen zoals stikstofoxide (uit mest) en methaan (vooral door koeien).

Runderen zijn om tal van redenen de boosdoener. Ze stoten immers veel meer methaan uit dan varkens of kippen. En methaan is een zeer krachtig broeikasgas. In een studie (van The Environmental Working Group) zou rundvlees 27 kg CO₂-uitstoot hebben voor 1 kg rundvlees. Voor 1 kg varkensvlees is het slechts 13 kg CO₂-uitstoot. Voor kippen 7 kg, voor bonen 2 kg en voor linzen 1 kg CO₂-uitstoot.^{26 27}

Bovendien lijken zij ook veel meer land te behoeven. Eén wetenschappelijk artikel meldt de volgende data: 2,5kg voeder voor 1 kg kippenvlees, 5kg voeder voor 1 kg varkensvlees en 10kg voeder voor 1 kg rundvlees.²⁸ In een ander wetenschappelijk artikel meldt men dat men in de VS 28 maal meer land zou nodig hebben om eenzelfde aantal calorieën in rundvlees te bekommen t.o.v. van het gemiddelde aan ander vlees dat er wordt gegeten.²⁹

Dit lijkt me belangrijk te zijn omdat er enige druk lijkt te staan op de globale voedselproductie. De wereldbevolking

gaat immers nog steeds in stijgende lijn. En de consumptie van vlees per inwoner zou in vele landen ook in stijgende lijn kunnen gaan wanneer hun welvaart stijgt. Dit is bv. het geval in China. En zulke ontwikkelingen kunnen leiden tot een behoefte aan steeds meer landbouwgrond. En als het klimaat dan ook nog ontregeld raakt, dan zou dit ook nog extra druk kunnen leggen op de voedselproductie. Hoe minder vlees er wordt verbruikt, hoe meer men die druk lijkt te kunnen wegnemen.

Bovendien, wanneer men wereldwijd minder landbouwgrond zou behoeven, dan zou men die grond kunnen gebruiken voor andere doeleinden. Men zou meer bossen kunnen aanplanten zodat er ook meer CO₂ zou opgeslagen worden.

Als er meer grond beschikbaar is, dan kan men trouwens ook meer grond toewijzen voor het winnen van energie uit biomassa. En zo kan men zelfs koolstof opslaan. Want het is mogelijk om niet alleen energie te halen uit biomassa, maar ook biochar of 'bio-steenkool'. Aldus, men kan zelf steenkool maken van organisch materiaal. Maar die bio-steenkool hoeft niet verbrand te worden. Men kan het gebruiken als toevoeging aan de bodem. Wat de bodem zou verbeteren. En op die wijze zou die biochar wel duizenden jaren kunnen meegaan. En zou men dus eigenlijk koolstof opslagen in de bodem.

Echter, politieke maatregelen om de inname van vlees te ontmoedigen lijken me erg gevoelig te liggen. Zelfs een niet zo ingrijpende maatregel waarbij men vlees zou taxeren op

basis van de CO₂-uitstoot dat ermee gepaard gaat, lijkt me niet echt nagestreefd te gaan worden.

4. De piek van de olieproductie

Het is duidelijk dat de opwarming van de Aarde reeds prima op tal van vlakken zou kunnen bestreden worden. Helaas is die bestrijding nu nog niet effectief. Want de CO₂-uitstoot bereikte in 2018 een nieuw record. We zijn dus de opwarming van de Aarde nog aan het versnellen.

Dit komt natuurlijk omdat er nog steeds voldoende olie voorhanden is. Al zou dit in de nabije toekomst wel kunnen veranderen. Want het is uiteraard zo dat de olie die het makkelijkst te winnen is, reeds gewonnen is. Dus de olie die overblijft, is voornamelijk olie die moeilijker te winnen is. En het neigt dan ook meer energie te vragen om die olie te winnen. En het neigt dan ook meer te kosten om die olie te winnen. De vooruitgang in de technologie van de oliewinning kan dit hele proces wel beïnvloeden, zoals bv. het geval was door gebruik te maken van de technologie van fracking. Maar misschien houdt dit de stijgende olieprijsen ook maar tijdelijk tegen. Aldus, misschien zal het uiteindelijk steeds duurder worden om olie te winnen.

Maar indien zo, dan kan dat een groot effect hebben op onze economie. Want als de olie duurder wordt, dan wordt het transport duurder. En dan worden goederen duurder en dan wordt het eigen transport met de auto duurder. Waardoor de koopkracht zou afnemen. En zo zou er zelfs een economische

depressie kunnen ontstaan. Wat de vraag naar olie laat afnemen. En hierdoor zou het kunnen dat er uiteindelijk minder olie geproduceerd wordt, zelfs al zou er in principe nog voldoende in de bodem zijn.

Dat er een piek in de olieproductie kan ontstaan, is niet echt omstreden. Men noemt dit de Hubbertpiek. Zo was er bv. tijdens de oliecrisis van 1973 een piek in de Amerikaanse olieproductie. De technologie van het fracken heeft trouwens veel later voor een revival gezorgd in de Amerikaanse olieproductie.

Misschien dat zo'n globale piek van de olieproductie daardoor kan uitgesteld worden. Alleen is er veel onduidelijkheid omtrent het tijdstip waarop de piek dan zou kunnen plaatsgrijpen. De voorspellingen variëren enorm. Dit betekent dan wel dat het in principe mogelijk is dat die piek voor 2030 plaatsgrijpt. Wat door sommige wetenschappers als waarschijnlijk wordt geacht.³⁰

Natuurlijk zouden wij zo des te meer wakker geschud worden over ons al te grote verbruik van fossiele brandstoffen. En natuurlijk zouden wij dan des te meer gedwongen zijn om alternatieven te zoeken. Maar als er daadwerkelijk een economische depressie zou ontstaan, dan kan het natuurlijk net des te moeilijker zijn om de nodige investeringen te maken. Mede daarom dat het zo belangrijk is om die mogelijke of waarschijnlijke piek van de olieproductie voor te zijn door nu reeds in grotere mate af te stappen van fossiele brandstoffen.

Eigenlijk is het dus een race. Als wij sneller zouden zijn in het afstappen van olie, dan zou de prijs van olie net kunnen dalen. En dan zouden wij niet gedwongen worden tot een economische depressie.

Puzzelen met inflatie

Dit is misschien wel het moeilijkste hoofdstuk omdat het geen simpele materie is. Dit maakt het ook gewaagder voor mij zelf. Daarnaast zal ook blijken dat de maatregelen die zullen besproken worden moeilijk door een land als België uitgevoerd kunnen worden. Er wordt immers getracht om het beleid van een centrale bank wat te wijzigen. Dit is sowieso al niet evident. Maar België is lid van de Eurozone. En de centrale bank die de Euro's in omloop brengt, is de Europese Centrale Bank (ECB). En over het beleid van de ECB heeft België niets te zeggen. België zou al de Eurozone dienen te verlaten (maar niet de EU). Dan zou België opnieuw haar eigen munt hebben. En dan zou haar eigen centrale bank dit geld in omloop brengen.

Door een instroom van geld is er meer geld beschikbaar. Als er meer geld beschikbaar is dan stijgt de koopkracht. Maar als een gevolg hiervan neigen de prijzen dan mee te stijgen. En zo ook de lonen. Dat is de inflatie. Inflatie heeft tal van oorzaken. Als iemand bv. immigrereert van de VS naar België, dan kan hij/zij diens geld plaatsen op een bank in België. Zo worden er Amerikaanse dollars omgezet in Euro's. Zo komen er meer Euro's in omloop. En dit lijkt dan misschien ook als inflatie te kunnen aanzien worden. De voornaamste bron van inflatie lijkt me echter de creatie van geld te omvatten.

1. De creatie van geld

Er komt nieuw geld in omloop doordat centrale banken wereldwijd geld uit het niets creëren. Dit is nu eenmaal iets dat een centrale bank doet.

Er zijn twee verschillende wijzen waarop dat gecreëerde geld in omloop komt:

Om obligaties te kopen van een overheid opdat die overheid opnieuw geld ter beschikking heeft. Maar waarbij die overheid, en bijgevolg haar bevolking, de intrest op die obligaties dient te betalen aan die centrale bank, tot die obligaties weer verkocht worden door die centrale bank. Dan is het als een lening die de overheid aangaat met die centrale bank. De overheid krijgt geld en betaalt een intrest en de centrale bank zou later, bij het verkopen van die obligaties, haar geld weer kunnen opeisen.

De tweede reden waarvoor het wordt gebruikt, is als een lening aan banken waarna die banken het ook verder kunnen uitlenen.

In beide gevallen komt het geld in omloop als een schuld. Het gecreëerde geld komt in omloop maar zou later dienen terugbetaald te worden aan de centrale bank. En als dat gecreëerde geld wordt terugbetaald, dan zal het weer stoppen met te bestaan. Het zou verdwijnen in het niets.

Dit klinkt mogelijk wat vreemd maar het is een logisch gevolg van twee redenen: de eerste reden is dat er nieuw geld in omloop komt als lening en daardoor als schuld. Wat men

kan vaststellen door in te zien dat er nu veel meer geld in omloop is dan voorheen. Er is inflatie. Nu geven mensen, bedrijven en naties veel grotere bedragen uit dan bv. 50 jaar geleden. Eén miljard dollar zou 50 jaar geleden veel meer waard zijn geweest dan het nu is. Omdat één miljard dollar toen een groter deel zou zijn geweest van de totale hoeveelheid dollars in omloop. Het zou een grotere fractie zijn geweest van die monetaire economie. Waardoor men er ook een grotere fractie van de goederen en diensten in die economie had mee kunnen kopen, dan nu. Doordat men nieuw geld in omloop heeft gebracht is één miljard dollar minder waard geworden. Er is een devaluatie van het geld. Het is minder waard geworden omwille van dat nieuwe geld dat in omloop is gebracht. Aldus, omwille van die inflatie. En al het geld, of zo goed als, komt in omloop via centrale banken en zij creëren het als schuld.

En de tweede reden is dat dit geld ook opnieuw moet stoppen met te bestaan. Als dit niet zo zou zijn, dan zouden centrale banken aan een hoog tempo allerlei leningen kunnen aanbieden met geld dat zij uit het niets creëren. En dan zouden ze het geld kunnen houden wanneer die leningen afbetaald zijn. Waardoor hun kapitaal razendsnel zou toenemen. Wat zelfs voor centrale banken verboden is.

Nu lijkt het mogelijk ook vreemd dat er inflatie kan zijn wanneer het geld dat gecreëerd wordt opnieuw verdwijnt wanneer het afbetaald wordt. En toch is dit mogelijk. Want als er nieuw geld in omloop komt doordat bedrijven, overheden

of mensen geld lenen, dan neemt hun koopkracht tijdelijk toe. Zij kunnen met dat geld iets kopen. Als er meer gekocht wordt, dan wordt er ook meer verdiend want dat wat men koopt is de opbrengst voor een bedrijf of overheid waarvan men koopt. Dus de lonen kunnen meestijgen. En lonen kunnen ook geïndexeerd zijn opdat ze automatisch zouden stijgen in eenzelfde mate als dat er inflatie is. Maar ook de prijzen van producten en diensten kunnen meestijgen. Want als mensen meer verdienen, dan zouden ze ook bereid kunnen zijn om meer te geven voor eenzelfde product of dienst. Er kan dus een wens zijn bij bedrijven en overheden om hun prijzen te verhogen. Dus de lonen en de prijzen neigen mee te stijgen omwille van het geld dat in omloop komt via leningen.

En doordat de prijzen neigen te stijgen, zal men ook meer moeten lenen. Als bv. de prijzen van huizen stijgen, dan zal men een grotere lening neigen aan te gaan om een huis te kunnen kopen. En als de lonen ook stijgen, dan zou dat ook mogelijk kunnen zijn om die grotere lening af te betalen. Natuurlijk, mensen lenen wel niet van een centrale bank. Maar banken en overheden verkrijgen wel geld van centrale banken. En de bedragen die zij lenen van centrale banken zullen, gemiddeld gesproken, meestijgen met de inflatie. Dit betekent wel dat er meer geld geleend zal neigen te worden van centrale banken. Ondertussen verdwijnt er ook geld omdat er leningen afbetaald worden aan centrale banken. Maar als er meer geld van centrale banken wordt geleend dan voorheen, komt er meer geld in omloop dan dat er geld uit

omloop verdwijnt. En zo is er dus toch een sterke neiging tot inflatie.

Aangezien al het geld dat wordt gecreëerd, of de overgrote hoeveelheid, via centrale banken in omloop komt, komt de overgrote hoeveelheid van het geld voort als een schuld die dient terugbetaald te worden. Opdat men bijna zou kunnen stellen dat, als al de schuld zou worden afgelost, er geen geld meer in omloop zou zijn.³¹ Hoe nauw de realiteit hierbij aansluit, is me ongeweten. Maar men kan wel vaststellen dat bv. elk land of haast elk land ter wereld schulden heeft. Die schulden kunnen niet verdwijnen omdat het geld om ze af te betalen voortkomt als schuld om af te betalen. En dat is wel duidelijk.

2. De inflatieloze economie

Het lijkt me dat het economisch systeem veel complexer is dan het dient te zijn. Het lijkt me ook zo te zijn dat betreffende het begrijpen van inflatie, het gezond verstand heel wat kan bijdragen. Als centrale banken geld uit het niets creëren, zoals zij doen, dan is er nieuw geld in omloop dat dan kan uitgegeven worden. Maar dat papieren of digitale geld lijkt op zich geen waarde te hebben aangezien het maar papier is of digitale nulletjes en eentjes zijn. De werkelijke waarde lijkt te vinden te zijn in de goederen en diensten die haar economisch systeem verschaft. Door de creatie van nieuw geld lijkt men wel degelijk het economisch systeem op tal van wijzen te kunnen beïnvloeden. Maar als het geld op zich geen waarde heeft dan lijkt de creatie van nieuw geld een

beetje op het verdunnen van wijn met water om meer wijn te hebben.

Misschien is het dan beter om een inflatieloze economie na te streven. In deze tekst wordt die inflatieloze economie nagestreefd door een centrale bank die verplicht wordt om 0% intrest te vragen op de leningen die zij geeft aan een natie. Dit is niet ongebruikelijk voor centrale banken na de financiële crisis van 2007-2008. Een centrale bank is hiertoe in staat omdat ze het geld gratis uit het niets creëert. Ze dient het alleen terug te krijgen om boekhoudkundig in orde te blijven. De werkingskosten en overige kosten van die centrale bank zouden door de regering kunnen gedragen worden om dit beleid van 0% mogelijk te maken, als dat al nodig zou zijn. Want een centrale bank zou dan nog steeds intrest kunnen vragen op de leningen die banken aangaan bij die centrale bank.

Een centrale bank leent dus zowel geld uit aan de overheid als aan banken. Beide geldstromen dienen besproken te worden.

2.1. Inflatie en de staatsschuld

Een centrale bank kan geld lenen aan een overheid via het kopen van staatsobligaties. Dit is eigenlijk als een lening. De staat krijgt immers geld van de centrale bank via die aankoop. Maar de staat zal, nadat de termijn van die obligaties verstreken is, die centrale bank dienen terug te betalen met de intrest van die obligaties. Het is dus als een lening met intrest.

Er mag opgemerkt worden dat de overheid vast nog geld zal blijven nodig hebben van haar centrale bank in die inflatieloze economie. Want de overheid heeft vast een staatsschuld. En een deel van die staatsschuld zal dienen afbetaald te worden aan een centrale bank. Het zou moeilijk kunnen zijn voor die overheid om die staatsschuld af te betalen aan die centrale bank. Het geld dat wordt afbetaald aan die centrale bank verdwijnt immers. De centrale bank creëert het uit het niets. Maar een centrale bank zal het ook in het niets laten verdwijnen eens het afbetaald wordt. De centrale bank mag het geld niet houden dat ze zelf gratis uit het niets heeft gecreëerd. Maar als dat geld verdwijnt, dan verdwijnt er geld uit omloop. En als een natie meer geld afbetaalt aan haar centrale bank dan dat ze geld gaat lenen van die centrale bank, dan verdwijnt er meer geld uit omloop als dat er in omloop komt. En dat is deflatie. Er is dan minder geld in omloop. Wat wilt zeggen dat het geld meer waard wordt. En dat klinkt positief. Maar het is mogelijk niet zo eenvoudig. Misschien leidt het evenzeer tot een economische depressie. Dus het afbetalen van de staatsschuld lijkt zeer moeilijk te zijn.

In deze tekst wordt er dan ook een middenweg gezocht. Men zou een wetgeving creëren waarbij men de staatsschuld van die natie aan haar centrale bank zou begrenzen. Wanneer die centrale bank immers het beleid van 0% intrest zou volgen, dan hoeft de staatsschuld aan die centrale bank immers niet meer te stijgen. Dit valt uit te leggen met een ietwat simplistisch voorbeeld. Stel dat die natie berekent hoeveel

geld ze aan haar centrale bank zou behoeven. Dit mag inclusief intrest zijn. En stel dat haar centrale bank akkoord zou zijn om dat bedrag te lenen aan die natie aan 0% intrest door obligaties te kopen van die natie. Ineens zou die natie dan natuurlijk veel meer schulden hebben. Maar haar regering had op voorhand het akkoord om dat geld dat ze heeft verkregen uitsluitend te gebruiken voor de afbetaling van de vroegere schulden die ze had bij die centrale bank. Ondertussen betaalt die natie dus al haar vroegere schulden af aan die centrale bank. En die natie zou ook ondertussen geen nieuwe schulden bij die centrale bank meer aangaan. Maar op een gegeven moment, bv. na een termijn van 30 jaar, vervallen die obligaties en dient die natie ook dat geld terug te betalen aan die centrale bank. Men heeft dus slechts uitstel bekomen. Maar wat als die centrale bank, net voor het verlopen van die obligaties, voor eenzelfde bedrag nieuwe obligaties zou kopen van die natie? Dan kan die natie met het geld van die nieuwe obligaties, opnieuw haar voorhene schuld aan die centrale bank afbetalen. Enz. En wanneer dit steeds zou gebeuren door middel van intrestloze obligaties, dan zal die staatsschuld aan die centrale bank uiteindelijk stabiel blijven. Dit zal dus niet leiden tot inflatie. Noch zou het hoeven te leiden tot problemen voor die natie of die centrale bank. Dus als men een centrale bank kan verplichten om geld te blijven uitlenen aan 0%, dan zou het mogelijk moeten zijn om de staatsschuld stabiel te houden, hoe men het ook exact zou regelen.

2.2. Het fractioneel bankieren

Banken en overheden lenen beide van centrale banken. Maar de leningen die zij aangaan zijn van een andere aard. Want de staat heeft haar staatsschuld en die lijkt niet zomaar te gaan afbetaald worden. Bij banken ligt het anders. Het geld dat een bank leent van een centrale bank heeft (vaak) een ander nut. Het dient om de nodige liquiditeit te hebben. Aldus, om voldoende geld voorhanden te hebben om het als bank verder uit te lenen. Hiervoor hebben banken een markt tussen banken waarin banken lenen van elkaar. Vaak gaan banken hierbij leningen aan die de volgende dag al worden terugbetaald. Een centrale bank kan hierbij een intrest vooropstellen. Als banken van elkaar beginnen te lenen aan een intrest die hoger is dan diegene die de centrale bank wenst na te streven, dan lijkt dat een teken te zijn van te veel vraag naar leningen t.o.v. het aanbod aan leningen. Waardoor de intrest omhoog gaat. Dan kan een centrale bank ingrijpen door ook geld uit te lenen in die markt tussen banken. Zo is er opnieuw meer aanbod waardoor de intrest weer kan dalen. Centrale banken functioneren hier dus om die markt stabiel te houden. En dat is dan een wijze waarop banken kunnen lenen van een centrale bank. Zo kan er dan ook wel inflatie ontstaan. Maar aangezien die leningen vaak van korte duur zijn, wordt het geld snel weer terugbetaald aan de centrale bank. En dan verdwijnt het geld weer in het niets. Zodat de inflatie weer zou worden teniet gedaan.

Daarom lijkt het me, ook al is het voorbarig, dat de leningen die banken aangaan bij centrale banken niet zo'n sterke oorzaak zijn van inflatie.

Ik denk dat eerder deze metafoor van toepassing kan zijn: als inflatie een vuur is, dan legt een overheid hout op het vuur door meer te gaan lenen van haar centrale bank. Maar banken lijken dat hout eerst te doordringen van kerosine. Opdat het vuur veel meer oplaait als dat men zou verwachten. En dit omwille van het fractioneel bankieren.

Bij het fractioneel bankieren hoeft een bank slechts een fractie van het geld dat bij haar gedeponed is, ook werkelijk te behouden. Als het fractioneel bankieren bv. zou stellen dat een bank 10% dient te behouden van het geld dat bij haar gedeponed is, dan mag ze er 90% van uitlenen. Als mensen dan massaal het geld van hun bankrekeningen willen halen, dan ontstaat er natuurlijk een probleem. Want de bank zou onvoldoende geld kunnen hebben om iedereen uit te betalen aangezien ze er een deel van heeft uitgeleend.

Maar dit terzijde, is het fractioneel bankieren een wijze waarop geld zich kan 'vermenigvuldigen'. Neem bv. deze denkoefening: stel dat er maar twee mensen op Aarde zijn, tezamen met hun bank. Persoon A heeft 0 Euro op de bank staan. Persoon B heeft 10.000 Euro op de bank staan. Persoon B wil iets kopen van persoon A en gaat hiervoor een lening aan bij de bank. De bank hanteert het fractioneel bankieren aan 10%. Aangezien er bij de bank in totaal 10.000 Euro gedeponed is, mag de bank er maximaal 90% van uitlenen.

Dan mag de bank maximaal 9.000 Euro uitlenen. Persoon B krijgt dan die lening van 9.000 Euro en geeft die 9.000 Euro aan persoon A. Persoon A zet ze op diens bankrekening. Nu heeft die bank in totaal $10.000 \text{ Euro} + 9.000 \text{ Euro} = 19.000 \text{ Euro}$ bij haar op bankrekeningen staan. Persoon B ziet dit als een gelegenheid om nog wat meer te gaan lenen. 90% van $19.000 \text{ Euro} = 17.100 \text{ Euro}$. Er is reeds 9.000 Euro uitgeleend. Dus mag de bank nog $17.100 - 9.000 = 8.100 \text{ Euro}$ uitlenen. En zo kan het dan voort gaan. Persoon A zou al dat geld opnieuw op diens bankrekening zetten. Waarna Persoon B nog meer geld kan uitlenen, enz. Het bedrag dat de bank maximaal zou kunnen uitlenen, zou echter steeds kleiner worden. De som zou als volgt gaan: $9.000 \text{ Euro} + 8.100 \text{ Euro} + 7.290 \text{ Euro} + 6.561 \text{ Euro} + \dots$ Of anders geformuleerd: $10.000 \times (9/10) + 10.000 \times (9/10)^2 + 10.000 \times (9/10)^3 + \dots$ Als die som zou voortgaan tot in de oneindigheid, dan bekomt men een totaal van 90.000 Euro. En de totale som geld die dan bestaat: $10.000 + 90.000 = 100.000 \text{ Euro}$. Dus het fractioneel bankieren aan 10% ($1/10$) geeft aanleiding tot maximaal 10 maal zoveel geld in omloop. Bij fractioneel bankieren aan 1% ($1/100$), zou er dan maximaal 100 maal zoveel geld in omloop kunnen komen. Zo ‘vermenigvuldigt’ het geld zich. In het Engels spreekt men trouwens van een “money multiplier”, letterlijk vertaald, een vermenigvuldiger van geld. In de ware wereld bestaat er weliswaar meer dan één bank. Maar het is de centrale bank die bepaalt aan welk percentage ze fractioneel mogen bankieren. Opdat elke bank in die natie dat mag toepassen en zal toepassen. Zo maakt het

niet zozeer uit bij welke bank men het geld deponeert. De bank kan er altijd het fractioneel bankieren op toepassen.

Daarom dat ik banken als de ‘kerosine’ beschouw. Stel bv. dat een regering 1 miljard Euro leent van de Europese Centrale Bank. De regering zou die 1 miljard Euro dan kunnen uitbesteden in de economie. Zo is er dan 1 miljard Euro meer in omloop. Zo kan er dus inflatie zijn. Maar wanneer die 1 miljard Euro wordt uitgegeven door de overheid, dan kan ze op tal van bankrekeningen belanden. En dan dient men rekening te houden met dat fractioneel bankieren. Binnen de Eurozone staat het slechts op 1%.³² Dit wil dus zeggen dat in theorie die 1 miljard Euro maximaal kan leiden tot 1 miljard Euro $\times 100 = 100$ miljard Euro. En dit zou veel meer inflatie zijn dan een inflatie van 1 miljard Euro. Ik neem aan dat men in de praktijk nooit tot 100 miljard Euro zou komen. Maar banken lijken de inflatie wel sterk te kunnen vergroten.

Samengevat lijkt het er dus op dat de leningen van centrale banken aan banken niet zozeer de oorzaak zijn van inflatie. En dat het eerder de overheid is die inflatie in gang zet. Maar banken kunnen dan wel die inflatie enorm vergroten door hun toepassing van het fractioneel bankieren.

Indien zo, dan kan men heel veel inflatie mijden door te voorkomen dat de staatsschuld zou stijgen, zoals voorheen besproken.

Het lijkt trouwens ook niet evident om te voorkomen dat banken lenen van centrale banken. Zelfs al zou een natie haar

centrale bank kunnen verbieden dat zij uitleent aan andere banken, dan nog zijn er in die natie vast banken die in meerdere naties actief zijn en die evenzeer kunnen lenen van een andere centrale bank. Al zou men bv. wel een ‘inflatietaks’ kunnen opleggen aan banken, waarbij men onderzoekt welke banken verantwoordelijk zijn voor de inflatie en voor hoeveel zij hiervoor verantwoordelijk zijn. Als men hen dan daarop belast, dan zou men dat geld kunnen gebruiken voor de afbetaling van de staatsschuld opdat de inflatie tegengegaan wordt.

Hoe dan ook, het beleid waarbij een centrale bank geld uitleent aan 0% aan de overheid, is misschien al voldoende om een serieuze toenadering te maken tot de inflatieloze economie.

3. De leen-economie

In deze tekst wens ik te vertrekken van die inflatieloze economie, zoals net beschreven, om er dan nog enkele toevoegingen aan te maken.

De leen-economie is haast ironisch genoeg een terugkeer naar een economie met inflatie. Maar wel op een speciale manier. De inflatieloze economie lijkt immers aan te geven dat een overheid en dat banken zouden moeten kunnen functioneren in een economisch systeem met zeer weinig inflatie. Als er dan toch inflatie zou zijn, dan zou die inflatie eigenlijk naar de bevolking kunnen gaan via leningen die zij verkrijgen.

Aangezien een centrale bank echter normaal gezien geen geld uitleent aan de bevolking, zou een overheidsbank kunnen functioneren als een schakel tussen de bevolking en die centrale bank. De centrale bank zou dan geld uitlenen aan die overheidsbank aan 0%. En die overheidsbank zou het geld dan verder uitlenen, ook aan 0%, en uitsluitend aan de bevolking.

Het voordeel van dit systeem is dat mensen een toegang hebben tot leningen aan 0%. Dit lijkt me ook logisch te zijn. Want wij hebben reeds een systeem waarin geld gratis gecreëerd wordt door centrale banken. En als het geld gratis gecreëerd wordt, waarom zouden mensen dan intrest horen te betalen op de leningen die zij aangaan?

Natuurlijk, er zou wel degelijk een impact zijn op het economisch systeem met zo'n sociale centrale bank. Banken zouden bv. uit de mand vallen. De bevolking zou immers een nieuwe en lucratieve bron hebben waarvan ze geld kunnen lenen. Dus de behoefte aan leningen bij banken zou enorm kunnen afnemen. Bedrijven zouden echter nog steeds beroep dienen te doen op banken omdat zij niet in staat zijn om te lenen van die overheidsbank. Zo zouden banken nog steeds een bron van inkomsten hebben. Zij horen immers niet failliet te gaan. Dit zou immers leiden tot tal van problemen voor de bevolking en de overheid.

Maar het wil dus wel zeggen dat banken veel minder winst zouden kunnen halen uit het totaal van leningen die zij geven. Met het gevolg dat er misschien nauwelijks nog een intrest

zou kunnen gegeven worden op het geld op bankrekeningen. En daar schuilt dan ook wel een nadeel voor de bevolking. Want als zij leven in een economisch systeem waarin inflatie heerst, dan dient het geld op hun bankrekeningen mee te groeien om evenveel waard te blijven.

Dit zou echter niet zo'n groot probleem zijn als mensen minder geld zouden behoeven op hun bankrekening. En daar ontstaat dan het idee van de leen-economie. Het gaat dan over een economisch systeem waarin men eerder geld zou terugbetalen als dat men het zou dienen te sparen. In ons huidig systeem lijkt het onwenselijk om te lenen tenzij het niet anders kan. Maar in dit nieuwe systeem zou het lenen veel aantrekkelijker worden. Leningen zouden hun slechte reputatie in de samenleving kunnen verliezen. Het gaat immers over leningen aan 0%. Dus het lenen kost hen niets. Men zou er zelfs geld kunnen aan winnen. Net zoals men nu geld kan winnen als men bv. 10.000 Euro zou lenen van iemand aan 0% om het na 10 jaar terug te betalen. Als er inflatie is dan zou die 10.000 Euro na 10 jaar niet langer zoveel waard zijn als voorheen. Dus men zou minder geld teruggeven doordat hetzelfde bedrag minder waard zou worden. Natuurlijk kan de bevolking niet rijk worden door te lenen aan 0% want de inflatie draagt ook een kost. Maar het lenen kan dan wel aantrekkelijk zijn. Opdat mensen minder zouden vinden dat ze voor allerlei dingen zouden hoeven te sparen. Want als ze dan een grote aankoop zouden wensen te doen, dan zouden ze evenzeer kunnen lenen. En de voorwaarden voor het krijgen van een lening van een bepaald

bedrag zouden zelfs op voorhand kunnen bepaald zijn opdat elke burger kan nagaan of dat hij/zij het recht zou hebben op die lening. Zo weten zij dan op voorhand dat zij eigenlijk dat geld misschien niet zouden hoeven te sparen. Het zou ook van groot belang zijn dat de bevolking grote werkzekerheid heeft opdat zij quasi gegarandeerd hun lening zouden kunnen afbetalen. Net zoals het van groot belang zou zijn dat zij geholpen worden wanneer zij om één of andere reden hun inkomen verliezen. Het zou dan de staat zijn die eigenlijk de verantwoordelijkheid zou dienen te dragen om ervoor te zorgen dat de burgers gediend zouden zijn met die leen-economie.

Maar natuurlijk zouden mensen nog steeds neigen te sparen doordat zij niet zomaar alles wensen te consumeren of te beleggen. Wat nog steeds zou mogelijk zijn via een bankrekening. Ook al zou de intrest dan lager kunnen zijn dan de inflatie waardoor het geld op bankrekeningen minder waard zou kunnen worden. Daarom dat er ook alternatieven kunnen bedacht worden. Optioneel zou men bv. een vrijwillige belasting kunnen uitvinden met recht op een geïndexeerde terugbetaling. Het principe is als volgt: belastingen neigen mee te groeien met de inflatie. Want belastingen worden geheven op lonen maar ook op goederen en diensten (btw). Maar zowel lonen als goederen en diensten neigen min of meer te groeien in verhouding tot de inflatie. Dus als er dan belasting op geheven wordt dan neigt die belasting ook mee te groeien met de inflatie. Stel dan dat mensen hun geld 'beleggen' in belastingen. Hun gespaarde

geld dat zij niet meteen behoeven, zouden zij dan kunnen betalen in belastingen. Maar natuurlijk onder de voorwaarde dat zij dat geld op een later moment kunnen teruggeisen. En niet enkel dat, er zou ook rekening gehouden worden met de inflatie. Aldus, het bedrag dat ze zouden kunnen teruggeisen, zou geïndexeerd zijn. Als er dan bv. 5% inflatie zou zijn tussen de storting van die belasting en de vraag tot terugbetaling, dan zou er 5% meer terugbetaald worden. En men zou dan kunnen bevragen hoe dat betaalbaar zou zijn. Maar als men aanneemt dat er in de meeste omstandigheden (niet in een economische depressie) ongeveer evenveel geld zou worden gestort als belasting als dat er zou worden teruggeëist, dan komt dat neer op een nuloperatie. Waardoor het betaalbaar zou moeten zijn. En dan zeker wanneer er een limiet is op de duur en de grootte van het bedrag dat als dusdanig kan gestort worden als belasting, zodat de overheid geen intrest dient te betalen op enorme bedragen. Het zou dan eerder functioneren als een buffer dan als een alternatief van de spaarrekening. Het lijkt er immers op dat mensen niet zoveel geld zouden hoeven te sparen. Want als ze een grote aankoop willen doen, zouden ze kunnen lenen aan 0%.

En toch zouden vele mensen dan nog steeds geld bij hun bank behoeven. Als zij bv. wat ouder worden, dan komt hun pensioen dichterbij. En dan zal hun bron aan inkomsten krimpen. Dan zal het ook moeilijker worden om te lenen. Terwijl zij net veel geld zouden kunnen behoeven door hun stijgende medische kosten en hun mogelijk toekomstige verblijf in een rusthuis. Dan dienen mensen alsnog te sparen.

Dit dient dan ook de banken. Al lijken de banken me het niet te moeilijk te hebben. De bancaire sector zal weliswaar inkrimpen. Maar bedrijven zullen ook nog steeds geld hebben staan bij hun bank. Dus er lijkt nog steeds voldoende geld gestort te zijn bij banken opdat zij leningen kunnen geven aan bedrijven. En zelfs wanneer dat toch niet het geval zou zijn, dan zou men misschien zelfs het fractioneel bankieren kunnen aanpassen opdat zij meer geld zouden mogen uitlenen in verhouding tot het geld dat bij hen gestort is.

Door die inkrimping van de bancaire sector, zouden banken mogelijk ook minder een oorsprong neigen te zijn van inflatie. Opdat de inflatie des te meer zou ontstaan als een gevolg van die leningen aan 0%. De inflatie zou dan des te meer naar de bevolking gaan.

4. Geld in nood

Wij leven momenteel in een wereld waarin mensen sterven aan ziektes, honger en andere oorzaken die hadden kunnen voorkomen of genezen worden. Vaak is het probleem dat er niet genoeg geld beschikbaar lijkt te zijn om hen te helpen. En er mag ook opgemerkt worden dat er ondertussen mensen zijn die miljarden euro's of dollars bij elkaar scharen. Zo laten wij eigenlijk soortgenoten sterven terwijl anderen verschrikkelijk rijk worden. En we laten er velen sterven als men beseft dat anno 2016 de rijkste 62 mensen op Aarde zoveel geld hebben als de armste 3,5 miljard mensen op Aarde. Die 62 mensen beschikken gezamenlijk over 1.760 miljard US dollar.³³ Zelfs al zouden ze elk 1 miljard dollar houden van hun kapitaal, dan

nog zou men de rijkdom van miljarden mensen quasi kunnen verdubbelen. Maar zelfs dat eist men niet. Natuurlijk zou men hen beleefd kunnen vragen om het overgrote deel van hun geld weg te geven met het pleidooi dat het daadwerkelijk levens zou redden. Maar ook wanneer ze één voor één zouden beseffen dat ze vele levens kunnen redden, wat ze waarschijnlijk beseffen, dan nog zouden ze naar alle waarschijnlijkheid hun geld willen houden.

En kan dus op allerlei wijzen geld onttrokken worden opdat er meer geld beschikbaar zou zijn voor mensen in nood. Maar het kan ook gecreëerd worden. En uit het niets. Zoals centrale banken reeds doen. Waarna andere banken het verder uitlenen aan hun klanten. Hierbij lenen zij geld uit dat ze niet hadden en dat niet bestond maar dat wel komt te bestaan.

Maar die creatie van geld kan dus ook gebruikt worden voor andere doeleinden. En zulk geld uit het niets zou potentieel zelfs schuldenvrij geld kunnen zijn, opdat het niet zou hoeven terugbetaald te worden. Dus in principe hoeft er nooit een tekort te zijn aan geld voor diegenen in nood. En stel dat er bv. een globale organisatie zou zijn die schuldenvrij geld creëert om zo de middelen te bekomen om diegenen in nood te helpen, dan is dat prima te doen, ten koste van een zekere mate van inflatie. En ten koste van een zekere mate van arbeid en materiaal dat via dat geld zou kunnen gebruikt worden om diegenen in nood te helpen.

In dit voorbeeld gaat het om het redden en helpen van mensen. Wat mij het dringendste doel lijkt te zijn waarvoor

men zulk geld zou creëren. Maar het kan ook uitgebreid worden voor andere doelen. Zoals bv. voor het bestrijden van de opwarming van de Aarde.

Ik kan aannemen dat dit allemaal te fantastisch lijkt om werkelijk mogelijk te zijn. Men kan het ook zo inbeelden: stel dat men op magische wijze een reusachtige som geld kan vervalsen en dat niemand het ooit zou doorhebben. Al dat nieuwe geld zou men dan in omloop kunnen gaan brengen. Het zou tot inflatie leiden. Stel bv. dat het 16.000 miljard US dollar zou zijn. Dat is het bedrag dat de Amerikaanse centrale bank heeft gegeven aan allerlei banken tijdens de financiële crisis van 2007-2008.³⁴ Of... als het iets minder moet zijn, dan zou men het bedrag kunnen nemen dat de Europese Centrale Bank heeft uitgegeven van 2015-2018 via haar kwantitatieve versoepeling. Zo'n 2.600 miljard Euro.³⁵ Dus misschien is het perfect mogelijk dat het economisch systeem vrij vlot de instroom van zo'n astronomisch bedrag kan overleven. Maar wat als men over dat bedrag zou beschikken en het zou gaan uitgeven om mensen in nood te helpen? Het lijkt duidelijk te zijn dat men met zo'n bedrag heel wat kan in beweging zetten.

Maar het gebeurt niet. En daarom sterven er nodeloos mensen. En omdat men dat laat gebeuren, kan men eigenlijk niet spreken van een beschaafde wereld. Men stelt die huidige werking van het financiële systeem voorop, alsof die werking in steen gegraveerd staat.

Toch zou een natie een ietwat gelijkaardige maatregel kunnen

nemen zonder zo'n specifieke centrale bank. Naties brengen toch reeds geld in omloop door obligaties te verkopen aan centrale banken. Als een natie een beleid zou voeren waarbij dat nieuwe geld zou gaan naar de mensen die arm zijn of hulpbehoevend zijn, dan zou dat nieuwe geld diegenen helpen die het meest in nood lijken te zijn in die natie. Dit hoeft niet te betekenen dat men simpelweg dat geld zou weggeven aan zij die arm zijn. Maar men zou natuurlijk hen kunnen helpen via allerlei maatregelen in het sociaal systeem. En die maatregelen zouden gefinancierd kunnen worden via dat nieuwe geld. Natuurlijk zou het mes ook hier langs twee kanten snijden. De inflatie zou ervoor zorgen dat het geld minder waard wordt. Wanneer banken dat niet compenseren via een intrest die minimaal gelijk is aan de inflatie, dan wordt het geld op bankrekeningen minder waard. Zo zou men dan rijkdom van mensen ontnemen via de inflatie. Alleen is het niet al slecht want tegelijkertijd zou er een herverdeling zijn waarbij zij in armoede des te meer geholpen worden. Zij zouden er dan wel rijker van kunnen worden. Misschien klinkt dit niet positief genoeg maar men mag hierbij dan wel herkennen dat naties reeds zorgen voor inflaties door te lenen van centrale banken. En het geld op bankrekeningen wordt minder waard. Dus dat grijpt al plaats. Maar dat nieuwe geld dat zo in omloop komt, gaat nu niet specifiek naar diegenen in armoede.

5. Sociaal investeren

Deze tekst heeft niet zozeer iets met inflatie te maken. Men zou het als een uitsmijter kunnen beschouwen.

Stel dat 10 vrienden afspreken om elk 100 Euro te investeren in aandelen. En stel dat ze hebben afgesproken om na een week weer hun aandelen te verkopen. En stel dat ze ook hebben afgesproken om hun gezamenlijke winst of verlies te delen onder elkaar. Als ze dan bv. na die week gezamenlijk nog 800 Euro hebben, dan hebben ze 200 Euro verlies gemaakt. Want ze begonnen met 1.000 Euro (10 x 100 Euro). En dan zouden ze dus die 800 Euro delen onder elkaar opdat ieder 80 Euro zou krijgen.

Wel, stel dat die vrienden een idee ontwikkelen om hun winstkansen te verhogen. Ze spreken nog steeds af om op het einde hun gezamenlijke winst of verlies te delen onder elkaar. En ze spreken af om een jaar lang te investeren. En ze maken zelfs van hun geld een gezamenlijke pot. Zolang ze investeren behoort dus al het geld aan iedereen toe. Maar ze mogen niet vrij kiezen hoeveel ze van dat gezamenlijke geld mogen investeren. Het bedrag dat ze mogen investeren zou kunnen stijgen of dalen, afhankelijk van hoe goed of slecht ze blijken te zijn in het investeren. Als één van hen bv. vaak neigt verlies te maken, dan zou het bv. kunnen dat hij/zij nog maar 10 Euro/week mag investeren. Terwijl iemand die vaak winst maakt bv. voor 150 Euro/week mag investeren. Zo zou men de slechte investeerders des te onschadelijker kunnen maken doordat zij voor minder geld nog mogen investeren. En zo

zou men de goede investeerders net des te meer kunnen laten opbrengen omdat zij voor meer geld mogen investeren. Zo ontstaat er dus een systeem.

Zo'n systeem dient uiteraard zorgvuldig afgesteld te zijn. Het zou bv. veilig zijn dat iemand die vaak verlies maakt ook vrij snel nog maar met een stuk minder geld zou mogen investeren. Maar het zou wel gevaarlijk kunnen zijn om iemand die enkele keren winst maakt, meteen voor veel meer geld te laten investeren. Omdat die persoon evenzeer wat geluk zou kunnen gehad hebben terwijl die eigenlijk helemaal niet zo goed is in het investeren. En als zo'n persoon dan al snel voor meer geld zou mogen investeren, dan zou die persoon ook meer schade kunnen berokkenen wanneer die daarna verlies maakt. En daarnaast zou het ook veilig kunnen zijn om het bedrag dat iemand kan investeren te beperken tot een limiet. Opdat niemand een slechte en zeer grote investering zou kunnen maken met het geld van de groep.

Ik neem echter ten zeerste aan dat mogelijk moet zijn om zo'n systeem enorm intelligent af te stellen. En men zou dit systeem kunnen aanbieden via een website waarop men dan investeringen doet maar volgens de principes van zo'n systeem.

Men zou zich kunnen afvragen wie er nu op die wijze zou willen investeren. Immers, diegenen die zeer goed zijn in het investeren zouden begrijpen dat zij meer winst kunnen maken wanneer zij hun winst niet hoeven te delen met de groep. Al hoeven die kenners niet al hun geld te investeren via die

website. Slechts een fractie zou voldoende kunnen zijn. En misschien dat er enkele zeer goede investeerders zijn die wel degelijk bereid zijn om dit te doen. Ze zouden immers kunnen begrijpen dat dit systeem veel socialer kan zijn dan hoe het er al te vaak aan toe gaat op de beurs.

Als er bv. een rage ontstaat op de beurs en als vele mensen met weinig ervaring dan ineens beginnen te investeren, dan ontstaat er een bubbel. En dan zou het kunnen dat velen van hen uiteindelijk verlies maken doordat ze niet op tijd hun aandelen verkopen. En dan volgt de crash en dan zien ze mogelijk hun spaarcentjes in rook opgaan. En dit terwijl de betere investeerders op tijd hun aandelen zouden verkocht neigen te hebben. Waardoor zij dan eigenlijk met die spaarcentjes gaan lopen. En de betere investeerders zijn vaak rijker. En zo kan de kloof tussen arm en rijk nog wat groter worden.

Als er dan hier en daar een zeer goede investeerder is die zijn kennis ten gunste wilt laten zijn voor een groep, dan zou men mogelijk veel slachtoffers kunnen vermijden. En men zou mogelijk niet veel van die kenners nodig hebben. Stel bv. dat er een website is die dat sociaal investeren aanbiedt en stel dat er een 10.000 mensen reeds eraan meedoen. Dan zou het kunnen dat enkelen van hen, misschien 10 à 100 mensen, zeer goed zijn in het investeren. En misschien zijn er niet meer mensen nodig om uiteindelijk er voor te zorgen dat die 10.000 mensen elk neigen winst te maken.

Wanneer dat sociaal investeren goed zou functioneren, dan zou het ook des te meer kunnen aanslaan. Het zou zelf een rage kunnen worden. Er zouden zelfs miljoenen mensen op kunnen springen. Als men dan de hoop mag hebben dat zo'n systeem zo goed afgesteld zou zijn dat die miljoenen mensen ermee gediend zouden zijn, dan zou men zo mogelijk zelfs de kloof tussen arm en rijk wat kunnen verkleinen. Alsof het een sociaal systeem is. En alsof het een bank is waarin mensen eigenlijk zelf de investeringen maken.

Banken doen trouwens aan fractioneel bankieren. Dit wil zeggen dat van de totale som geld dat mensen via hun bankrekeningen hebben gestort bij een bepaalde bank, een bank slechts een deel dient te bewaren. De rest van dat geld kan een bank gebruiken voor leningen te geven of om te investeren. Dit kan functioneren omdat de klanten normaal gezien niet massaal het geld van hun bankrekeningen gaan halen. Zodat de bank dan normaal gezien steeds voldoende geld heeft voor die klanten die wel wat geld van hun rekening halen.

Zo zou het dan ook kunnen werken voor dat sociaal investeren. Mensen zouden dan zelf kunnen kiezen met wat voor bedrag ze investeren. En al het geld dat wordt toegevoegd zou de gezamenlijke pot vergroten. En als iemand dan later diens geld terug wilt, dan zou dat evenzeer mogelijk kunnen zijn als bij dat fractioneel bankieren. Aldus, zolang mensen niet massaal hun geld willen opeisen, is er voldoende geld beschikbaar voor eenieder die diens geld wilt onttrekken

uit die gezamenlijke pot. En uiteraard zou men ervoor kunnen kiezen om een relatief hoge fractie van het geld te bewaren en dus te vrijwaren van investeringen.

Wanneer men dan ook nog ervoor zou zorgen dat de bedrijven waarin mensen zouden investeren aan bepaalde ethische voorwaarden dienen te voldoen, dan zou men zelfs een ethische bank hebben die eigenlijk gecrowdfund is.

En dit is slechts één voorbeeld van hoe het zou kunnen werken. Er zijn vast tal van variaties op mogelijk.

Bronvermelding

- 1 VRT NWS, “Harde concurrentie in keukenland: waarom Belgisch maatwerk (voorlopig) standhoudt tegen buitenlandse standaardkeukens”,
<https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2019/06/14/belgische-keukensector-concurrentiestrijd-cijfers/>
- 2 Economic Policy Institute, “Heading South, U.S.-Mexico trade and job displacement after NAFTA“,
<https://www.epi.org/files/page/-/BriefingPaper308.pdf>
- 3 Investopedia, “NAFTA’s Winners and Losers”,
<https://www.investopedia.com/articles/economics/08/north-american-free-trade-agreement.asp#mexico>
- 4 CEPR, “Did NAFTA help Mexico?”,
<http://cepr.net/documents/nafta-20-years-2014-02.pdf>
- 5 New Labor Forum, “MEXICO SINCE NAFTA: Elite Delusions and the Reality of Decline”,
<https://newlaborforum.cuny.edu/2011/10/05/mexico-since-nafta-elite-delusions-and-the-reality-of-decline/>
- 6 Corporate Europe, “Policy Prescriptions”,
https://corporateeurope.org/sites/default/files/20150904_bigpharm_a_web.pdf
- 7 Wikipedia, “European Union free trade agreements”,
https://en.wikipedia.org/wiki/European_Union_free_trade_agreements
- 8 European Parliamentary Research Service, “Bringing transparency, coordination and convergence to corporate tax policies in the European Union”,
[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/558776/EPRS_STU\(2016\)558776_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/558776/EPRS_STU(2016)558776_EN.pdf)
- 9 Richard Murphy, “Closing the European Tax Gap”,
https://www.socialistsanddemocrats.eu/sites/default/files/3842_en_richard_murphy_eu_tax_gap_en_120229_0.pdf
- 10 Oxford martin school, “THE FUTURE OF EMPLOYMENT: HOW SUSCEPTIBLE ARE JOBS TO COMPUTERISATION?”,
https://www.oxfordmartin.ox.ac.uk/downloads/academic/The_Future_of_Employment.pdf
- 11 BNN Vara, Wat u nog niet wist over Zalando,
<https://joop.bnnvara.nl/opinies/wat-u-nog-niet-wist-over-zalando>
- 12 Scientific American, “Deforestation and Its Extreme Effect on Global Warming”,
<https://www.scientificamerican.com/article/deforestation-and->

- global-warming/
- 13 Union of Concerned Scientists, “Tropical Deforestation and Global Warming”, <https://www.ucsusa.org/global-warming/solutions/stop-deforestation/tropical-deforestation-and-1.html#.XFNJb8Z7k8p>
 - 14 Federaal Planbureau, “Towards 100% renewable energy in Belgium by 2050“ , <https://www.plan.be/publications/publication-1191-nl-towards+100pct+renewable+energy+in+belgium+by+2050>
 - 15 FEBEG, “Statistieken Elektriciteit”, <https://www.febeg.be/statistieken-elektriciteit>
 - 16 Engie Electrabel, “Spaarbekken centrale Coö”, http://corporate.engie-electrabel.be/wp-content/uploads/2016/04/160420_engie_centrales_coo_nl_web.pdf
 - 17 European Renewable Energy Network Study <http://www.europarl.europa.eu/document/activities/cont/201202/20120208ATT37544/20120208ATT37544EN.pdf>
 - 18 Research Gate, “Resources, capacities and corridors for energy imports to Europe”, https://www.researchgate.net/publication/235254861_Resources_capacities_and_corridors_for_energy_imports_to_Europe
 - 19 Wikipedia, “Rio Madeira HVDC system” https://en.wikipedia.org/wiki/Rio_Madeira_HVDC_system
 - 20 Solar Electricity Handbook 2019 Edition, “Solar irradiance”, <http://www.solarelectricityhandbook.com/solar-irradiance.html>
 - 21 Wikipedia, Electrolysis of water, https://en.wikipedia.org/wiki/Electrolysis_of_water
 - 22 MIT, “Electric Powertrains: Opportunities and Challenges in the U.S. Light-Duty Vehicle Fleet”, https://web.mit.edu/sloan-auto-lab/research/beforeh2/files/kromer_electric_powertrains.pdf
 - 23 World Resources Institute, “World Greenhouse Gas Emissions: 2005”, <https://www.wri.org/resources/charts-graphs/world-greenhouse-gas-emissions-2005>
 - 24 New Scientist, “Wereldprimeur voor kerncentrale Petten”, <https://newscientist.nl/nieuws/kerncentrale-petten-start-experiment-met-thorium/>
 - 25 Scientific American, “The Impact of Global Warming on Human Fatality Rates”, <https://www.scientificamerican.com/article/global-warming-and-health/>
 - 26 The Environmental Working Group, “Meat eater’s Guide to climate change + health”,

- https://static.ewg.org/reports/2011/meateaters/pdf/methodology_ewg_meat_eaters_guide_to_health_and_climate_2011.pdf
- 27 Skeptical Science, “How much does animal agriculture and eating meat contribute to global warming?“, <https://skepticalscience.com/animal-agriculture-meat-global-warming.htm>
 - 28 Vaclav Smil (2002), “Worldwide transformation of diets, burdens of meat production and opportunities for novel food proteins”, <http://vaclavsmil.com/wp-content/uploads/docs/smil-article-2002-enzme1.pdf>
 - 29 Gidon Eshel; Alon Shepon; Tamar Makov; Ron Milo (2014), “Land, irrigation water, greenhouse gas, and reactive nitrogen burdens of meat, eggs, and dairy production in the United States”, <https://www.pnas.org/content/pnas/111/33/11996.full.pdf>
 - 30 Steve Sorrell; Richard Miller; Roger Bentley; Jamie Speirs (2010), “Oil futures: A comparison of global supply forecasts”, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0301421510002946>
 - 31 Money as debt, <http://www.moneyasdebt.net>
 - 32 European Central Bank, What are minimum reserve requirements?, https://www.ecb.europa.eu/explainers/tell-me/html/minimum_reserve_req.en.html
 - 33 Oxfam, “An economy of the 1 %”, https://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/file_attachments/bp210-economy-one-percent-tax-havens-180116-en_0.pdf
 - 34 Countercurrents, “Audit Of The Federal Reserve Reveals \$16 Trillion In Secret Bailouts”, <http://www.countercurrents.org/bailout240711.htm>
 - 35 Reuters, “The life and times of ECB quantitative easing, 2015-18”, <https://www.reuters.com/article/us-eurozone-ecb-qe-idUSKBN1OB1SM>